

מדע הלכות תלמוד תורה פ"א

ג מי שלא למדו אביו וכו' פ"ק דקדושין (דף כ"ט:); וכן אהר מוצא בכל מקום שהתלמוד קודם וכו' כסף פ"ק דקדושין. ומינה וכן אינה נהיה לי ויש ליישב דה"ק הא"ש שאל למדו אביו חייב ללמד את עצמו. והנה שם שרי מלמדו בכל מקום קודם התלמוד למעשה מפני שהתלמוד מביא לידי מעשה שהוא חייב לעשות חייב הוא ללמוד:

ד היה רוצה ללמוד ויש לו בן וכו' פ"ק דקדושין (דף כ"ט:); מ"ד היה ללמוד וכו' ללמדו הוא קודם לבנו ר' יהודה אומר אם בנו למדו מקיים כדו בנו קודמו כי הא דר' יעקב. בריה דרב אחא ברי יעקב שריה אבוב לקמיה דאביי כי אמר מויה דלא מתדן שמעמיה אמר ליה אלא עדיפא שמיך מיב אל ואיילי אלא כלומר דהא עסקין בשמיך א"ת מהא לערובי אחר חזונו שניסה. ופסק רבנו כר' יהודה דלא עביד רב אחא עבדא כוומיה והקדים עו לו כי לאו דחא עבדא

מתדן שמעמיה. ועמא דעבד כוומיה כי משום דק"ל דהנהא כמותו או דק"ל דלא כל אלא לערוב דברי מ"ק. ויבא רבנו ודע"פ שבנו קודם לו יעיל הוא כי חייב דלא ינחה הכי עסק למדנו בני הלמוד ולפטר איהו ממי"ס לגמרי קמ"ל דלא ליה דמר מנחה עניו:

ה לעולם ילמוד אדם תורה וכו'. בריהא ס"ס ו מאימתי אביו חייב ללמוד תורה וכו'. בריהא ס"ס וכו' ללמוד תורה (ס"ס) וכו' ומי"ס עד שיהיה בן עש וכו'. יתבאר בפרק שאלה וכו': ו היה מנהג הברית וכו'. (פ"ק דקדושין) פ"ד דנדרים דף י"ג. ומשמע לי דמגלו וזלתי לון חייב ללמוד אפילו בחנם: ומנהגו ללמוד תורה שבכתב בשב"ד וכו'. פ' לון בין המודר (מ"ד) וכו'. ופרק עד כמה: ומי"ס לא מלא מי שילמדו בשב"ד וכו'. פ' עד כמה (בבב"ב דף כ"ט:). כל

ח כל איש מישראל חייב בתורה וכו' כמו ר' לעזר ברי"ש בספוטוס [כ"ד: כ"ה] וכל צדקת חמל לנס הממונו מן גדולי ישראל היו ביום הנשבע כי שפרק עני דעמי גזרות (כ"ק"ה); ומזה קושטן. כגון כר יוסף: ו יא עז' אביהו חייב ללמוד תורה וכו' לשלש וכו' למי ימנאל דבכ ספרות פ"ק דקדושין (דף ל' יב בד"א) בתחלת תלמודו וכו'. וז' פשוט לגמלא לרין זמן כר שאין לרין להמקדיל ולמסנה וזהו סומקיה ה שאין משלשין:

עני בין עשיר בין שלם בגופו ומחזור על הפתחים ומפילו ב מן גדולי חכמי ישראל היו ו ובליה והם מכלל מעתיקי ו ופן יסורו מלבבך כל ימי ח שבכתב. ושליש בתורה שבן במדות שהתורה נדרשה בה מפי השמועה. וענין זה הוא תשע. אותן התשע קורא ב דבר מרבה. ורברי קבלה ה הנמרא הן. אבמה דברים אב ולא לעסוק חמיר (ט) בחבורה ידעו תורה ויבנה כל ימיו ו אינו כשבר האיש. מפני שלו פחות מכמו. ואע"פ שפי' לה אלא הן מוציאות דברי תורה כבמה דברים אמורים בתו

אדם תורה ואחר כך ישא אשה שאם נשא אשה תחלה אין דעחו פניה ללמוד. ואם יצרו מתגבר עליו עד שנמצא שאין לכו פניו ישא ואחר כך ילמוד תורה: ו מאימתי אביו חייב ללמוד תורה משהתחיל לרבר מלמדו תורה צוה לנו משה ושמע ישראל, ואחר כך מלמדו מעט מעט פסוקים פסוקים עד שיהיה בן שש או בן שבע הכל לפי בוריו. ומוליקו יצא מלמד התינוקות; ו היה מנהג המדינה ליקח פסוקים פסוקים שבר גותן לו שברו [נ]. וחייב ללמוד בשב"ד שיקרא תורה שבכתב כוליה. מקום שנהגו ללמד תורה שבכתב בשב"ד מותר ללמד בשב"ד אלא ונתורה שבעל פה אסור ללמדה

לחם משנה

למד לחם נביים נביים ולא נמוכים דלמא דה"ה נמוכים ומאי דקאמר נביים לומר דלנביים שכתב ולא לחם שכתב. לכן נראה שיקר עני חייב ללמוד שכתב וזהו מדרגת כדפרישית ומשמע ליה לרבינו דה"ה לכן עני כיון דהוהכ בקרא עניך וכו' ג"כ ומדלוריהא חייב על בנו ועל בן בנו ומה שפירא ח"כ למה ולמה וכו' ר"ל דלא היה לו להסיר אלא על בנו נכלל לומר דהיינו שכתב ואלא ידענא דכ"ס עני:

ה לעולם ילמוד אדם תורה וכו'. ס"ס בנדרים אחר כר יהודה חמל שמואל הלכה נושא אשה ואמ"כ ילמוד אדם מורה כו' ר' יוחנן אמר רחמי' גזולוהו של אה לן ועסקו במויה ולא פליגי הא לן והא ליה, ע"כ. וכלן לא כבד רבינו מילוק זה של הא לן והא ליה ע"כ ש"ס אינו טעור ויכול לטא אשה וכו' ואמ"כ ילמוד מורה. ובפרק ג"ז מהלכות פסחים פ"ב דהריב כפירות וכלן סמך על מה שכתב עס וכבר ראו הדבר כלן בלתי לון לון דעמו פניה ללמוד משעה דלס דעמו פניה יבא אשה חמלה גם כלן פליגי דהוה מתנגד עליו וס' אמרו ברבנו כמו שכתב מהיר"ק ו"ל בעור אה"ע סימן א' מ"ג הוא שאל יבא יבא וכו' דקאי ארש"ה ללשונה ונראה שפירא כלן רבנו עס וזהו ס"ס: ו מאימתי אביו חייב ללמוד תורה וכו'. ס"ס פ"ק לולג הבול (דף מ"ב) ובמ"ס הקטן מהו דין חמש למקרא וכו'. והנהיה חייב דהא דלמך בן חמש למקרא היינו לנחו אביו וזהו כ"ל דעם רבינו ע"כ והיו"ו ש"ס כדברי החתומים שחילו לדיקא חרי גזון בריה חייב לו להביא אלא. משום דהוא סבור דלא נלמדו זה אלא וקאם להכניסו ללמוד שכן אמרו בנדרים ומניין אהו ככו' וכו' הא לן להכריז משום דכבר נהא דלמנו מלמדו מעט מעט עד שס. ומר"ק ו"ל מירך ענין אחר בהלכות מ"ה וגם לו נראה לי נכון:

ו היה מנהג הברית וכו'. בנדרים פ"ק לון בין המודר (דף ל"ג). אמרו דלפילו באחרא דרבינו למשקל בגרלה על המדרס לא ערי וחייב ללמוד שכתב עד שיקרא מורה שבכתב כולה וכו'. ונראה דבנחם חייב ללמוד כדפרישית והסוף הרמ"ה לומר דלפילו שכתב אל חפסר דלא דחיקא ליה שעתא חייב ללמוד הכל וכמו העור בהלכות מ"ה סימן א'. וימיה לי על רבינו דלס כן מלי הקשו בפ"ק דקדושין (דף ל') לשמואל דלמך כוונתו כן דן מנבייהא דמלמדו מקרא לון מלמדו משעה כיון דלרביה ע"כ מחוקקה היא בריהא דדחיקא ליה שעתא ח"כ עומא דמלי דלמך שמואל הוא לנגרלה דלא דחיקא ליה שעתא ולמה דקא ואחר כוונתו וכל כוונתו ו"ע:

אבל תורה שבעל פה וכו'. ס"ס בפרק לון בין המודר (דף ל"ג). מלי שאל מדרס דלא כדכתיב ותוהי ליה ה' וכו' מהו לון כנסת ח"ף חסם כנסת פי' הר"ש מהו לון למדי כנסת ח"ף חסם לומדים כנסת ובשאלתו לזירות מלמדו ג"כ כנסת לכן נלמד רבא נחמי כלומר רבא מה שאני עושה חסם הנשן וכו' אמ"כ לא מפרש רבינו דה"ק מהו לון מלמד חסם כנסת ח"ף חסם מלמדו כנסת דהא חסמי עובי דהא העוקר הוא שכל לומד שעתא חסמו כעניו ונראה לפי פירושו העוקר חסר. ו"ל דהוא חסר רובא לפרס כפירות הר"ש והר"ן דר"ל כלשון לוי ה' כלשון לוי ה' לי שאלת חסם כנסת אלא הוא מפרש לוי שאני אלמד חסם כמו שהוא למדי ולוי מה הוא לוי ולמדי כנסת כן למדי חסם כנסת:

ח כל איש מישראל וכו'. יומא פ"ק ובעע כלים לרין לעני אמריס לו וכו' ובני ובני' בנמוח פ"ק שמי הלסס ר' לחס הפניס אלו משפין ולו מחייתו וכו' לו לחס הפניס וכו' אל התרסה וכו' אמר ר' לחס שחמיה מעט ועבדיה מעט קרי ליה לפני שחמיה ופוקא חמל ערביה קיים מנחם לו ו למורה דהא דלמירין קרא פסוק חמל עס יוסי דלא דיקא לפני מויה אלא לרנן דדי מדוייק ורין שיקראו לו היום וכל הלילה בפרק משני מהלכות חמירין ועוקפין א"ך ט ויחס ויליה. וי"ל דמשמע ליה לרבינו ויחס ורנן דלמיר דמדי מדוייק וה"ל דס יחמיה נעשית וזקן ק"ל דיפה ח"ת עס דר מורה אינס מורה וכו' ואינס כמות וכו' ומה שפירא בנדרים מדבריו של ר' יוסי ו"ל דל"י יוסי אפילו במתני דל דיק ודלי דלכו רבנו עריה דר' יוסי אלא בהמיר אכל בלא ללמוד הוא איניס דרנן דל"י היא קשה ה כוומיה דר' יוסי מהו לון ללמוד דין מדרס אפי' לא קרא אלא קריאת שעת שחמיה וע (דף ח') משמע לנאורה דהכנסת כוומיה ד

הנהגות ח [1] ובשעה דחוקת סומך דן הא דאבו ל"ש שריה ועבדיה קום לא יושב ורבי ע"כ: ו [בס"ל לאון י"ב בבב"ל לאון וכו' ר' קאמינו לוינ, אבל ר"ש פירש שישמך עו וכן כל שבעת ופירש רבינו חס בהלמוד כבב בב"ל בלוקה במקרא בלוקה במשנה בלוקה יסוק בתלמוד בב"ל ורבה בא"א הלכו: ו"ל מרה, ע"כ: [ג] בס"ל אלו ציאות כן א' אשר לעולם בלא מקרא ומשנה ו זה נאמר והן עשר קריה עניו ובתורה נשט

מגדל עז

ג מי שלא למדו אביו וכו' ועד פ"ק דקדושין (דף ל"ג:); ו אבית מתחיל עד מעט מעט. ס"ס פ"ק לולג הבול כנסת מוסה: עד שיהא בן שש או בן שבע כו' עד שיקרא. וז' כנסותו סוף נורה אומפניה [1] ו [2] ו היה מנהג הברית עד לאל למדי חסם. פ"ק לון בין המודר (נדרים ל"ו): מה שבר פסוק עומים קסבר לא ויתן למושה כסיו לרבי שורר ליקר שבר מוק: כסיו מדרק רבנו שמה דכל הודישו סומים מרר ליקר שבר כסיו. ובירושלמי פ' אן בין המודר נרסין וקום וישפיה איה מלמדים בתום ואי איהו סומים כרנס מקרא והירוב, ע"כ: [לשון רבנו שמה דכל הודישו סומים מרר דלא רואה דלא אשוי ליה דהדקא ליה שעתא אבל אם אשוי ליה חייב לאמירי משה ולמדרס הלטה ואגרוהו] [1] אבל שבר בבלה מורה ליקר שרשעשע שברק בריא דתופנה מלמדו הלכות שחמיה והלכות קמיה נובלין שברן מחרומה הלשנה וכן משמע בירושלמי פ"ק אן בין המודר: [וכתב הר"ש] אם אין לו כמה להפריש שרי אפילו אינו מובטל כללן.

שם ולחנא קמא הוא קודם לצנו לעולם ופסק רבינו כרבי יהודה דפליג ואמר אם היה צנו זריו וממולא ותלמודו מתקיים צידו צנו קודמו כי הא דרבי יעקב צריה דרב אחא צר יעקב שדריה הרמב"ם והרא"ש: ומ"ש ואע"פ שבנו קודם לא יבטל כ"כ הרמב"ם. וכתב נכסף משנה דכתב בן דלא נימא הרי עוסק לפרנס צנו הלומד וליפטור איהו מתלמוד תורה לגמרי קא משמע לן דלא כיון דמרי מנזח נינהו עכ"ל:

ד בשם שמוצוה צמד לבנו זכו. צרייתא שם ודלא כלידך צרייתא דפוטור מללמד את בן צנו ועיין צמ"ש לעיל בתחלת סימן זה (ס"א ד"ה ומ"ט): ומ"ש ולא צבן בנו בלבד וכו'. כ"כ הרמב"ם שם והכי איתא בספרי (דברים פ"א ק"ל): ה ה"ה מנהג בעיר וכו'. משמע דוקא משנה ותלמוד אינו חייב ללמדו בשכר אלא תורה שכתב חייב אפילו נציאים וכחוצים והיינו דכתב הרמב"ם (פ"א ה"ו) ורבינו עד שיקרא תורה שכתב כולה דלא אינטריך לומר כולה דמהיכא מימי לומר דאינו חייב כולה אלא צא לומר דאף נציאים וכחוצים חייב ללמד בשכר דהכל נקרא בשם מקרא ותורה שכתב. וכ"כ רבינו צסימן

יש לו בן ללמוד ואין ידו משגת להספיק לשניהם אם שניהם שוין הוא קודם לבנו. ואם בנו נבון ומשכיל מה שילמוד יותר ממנו בנו קודמו. (ה) ואף על פי שבנו קודם לא יבטל הוא (ו) שכשם שמוצוה עליו ללמד לבנו כך הוא מצווה ללמד לעצמו: ג כשם שמוצוה ללמד לבנו כך הוא מצווה ללמד לבן בנו שנאמר והודעתם לבניך ולבני בניך. ולא לבן בנו לבד אלא מצוה על כל חכם מישראל ללמד לתלמידים שגם הם נקראים בנים אלא שמוצוה להקדים בנו לבן בנו ובן בנו לבן חבירו: ד (ו) וחייב לשכור מלמד לבנו ללמדו אבל אינו חייב ללמד לבן חבירו אלא בחנם: ה ומאימתי מתחיל ללמד לבנו משיתחיל לדבר. מתחיל ללמדו תורה צוה לנו משה מורשה קהלת יעקב ופסוק ראשון מפרשת שמע (דברים ו) ואחר כך מלמדו מעט מעט מהפסוקים (ז) עד שיהא כבן שש או כבן שבע ואז מוליכו אצל מלמד תינוקות: ו ה"ה מנהג בעיר שלוקח מלמד תינוקות שכר נותן לו שכר.

רמ"ו (קט"ו): אלא וחייב לשלם לימודו שליש בתורה וכו' פירוש [מורה] תורה שכתב כמו תורה נציאים וכחוצים. וכ"כ הרמב"ם צפרק א' מהלכות ת"מ (ה"י) ודברי קבלה בכלל תורה שכתב הן וכו'. ולפי זה הא דתימא צפרק קמא דקידושין (דף ל') למדו מקרא אין מלמדו משנה פירש רש"י אין חובת צנו עליו אלא צמקרא מכאן ואילך למד הוא לעצמו ואמר רבא מקרא זו תורה לא אחא רבא אלא לפרש דלא תימא האי מקרא פירושו כמו ויצינו צמקרא (נחמיה ה) אלו פסקי טעמים כדאמרינן צפרק קמא דמגילה (דף ג') אלא כאן פירושו תורה שכתב אצל ודאי חייב ללמדו תורה שכתב כולה אפילו דנציאים וכחוצים. ואין צריך לפרש זה דפשוט הוא ודלא כפירוש רש"י מקרא זו תורה ולא נציאים וכחוצים כן נראה לי מדברי הרמב"ם ורבינו וכן משמע ממה שכתב הר"ף (יב) והרא"ש (סי' מג) צסחם הא דאמר רבא ג' מקרא זו תורה ולא כתבו הא דפירש רש"י ולא נציאים

שם ולחנא קמא הוא קודם לצנו לעולם ופסק רבינו כרבי יהודה דפליג ואמר אם היה צנו זריו וממולא ותלמודו מתקיים צידו צנו קודמו כי הא דרבי יעקב צריה דרב אחא צר יעקב שדריה הרמב"ם והרא"ש: ומ"ש ואע"פ שבנו קודם לא יבטל כ"כ הרמב"ם. וכתב נכסף משנה דכתב בן דלא נימא הרי עוסק לפרנס צנו הלומד וליפטור איהו מתלמוד תורה לגמרי קא משמע לן דלא כיון דמרי מנזח נינהו עכ"ל:

יש לו בן ללמוד ואין ידו משגת להספיק לשניהם אם שניהם שוין הוא קודם לבנו. ואם בנו נבון ומשכיל מה שילמוד יותר ממנו בנו קודמו. (ה) ואף על פי שבנו קודם לא יבטל הוא (ו) שכשם שמוצוה עליו ללמד לבנו כך הוא מצווה ללמד לעצמו: ג כשם שמוצוה ללמד לבנו כך הוא מצווה ללמד לבן בנו שנאמר והודעתם לבניך ולבני בניך. ולא לבן בנו לבד אלא מצוה על כל חכם מישראל ללמד לתלמידים שגם הם נקראים בנים אלא שמוצוה להקדים בנו לבן בנו ובן בנו לבן חבירו: ד (ו) וחייב לשכור מלמד לבנו ללמדו אבל אינו חייב ללמד לבן חבירו אלא בחנם: ה ומאימתי מתחיל ללמד לבנו משיתחיל לדבר. מתחיל ללמדו תורה צוה לנו משה מורשה קהלת יעקב ופסוק ראשון מפרשת שמע (דברים ו) ואחר כך מלמדו מעט מעט מהפסוקים (ז) עד שיהא כבן שש או כבן שבע ואז מוליכו אצל מלמד תינוקות: ו ה"ה מנהג בעיר שלוקח מלמד תינוקות שכר נותן לו שכר.

נקראים בנים (ספרי דברים פ"א ק"ל) אלא שמוצוה להקדים בנו וכו' עד אלא בחנם. הכל דברי הרמב"ם צפרק א' מהלכות ת"מ (ה"ב-ג):

ה ומאימתי מתחיל ללמד לבנו משיתחיל לדבר בתחיל צמדו תורה צוה לנו (דברים ג' ד) וכו'. צרייתא סוף צפרק לולב הגזול (סוטה מג): ומ"ש עד שיהא כבן שש או כבן שבע ואז מוליכו אצל מלמד תינוקות. יתבאר לקמן צסימן זה (קט"ו): דב' ה"ה מנהג בעיר שלוקח מלמד תינוקות שכר נותן לו שכר וחייב צמדו בשכר עד שיקרא תורה שבכתב בוצ"ה וכו'. כן כתב הרמב"ם ז"ל צפרק א' מהלכות ת"מ (ה"י). וצפרק קמא דקידושין (ס) תימא למדו מקרא אין מלמדו משנה ואמר רבא מקרא זו תורה. ופירש רש"י אינו מלמדו משנה. אין חובת צנו עליו אלא צמקרא מכאן ואילך למד הוא לעצמו: תורה. ולא נציאים וכחוצים. ומשמע ליה להרמב"ם דכיון דמותר ליטול שכר על המקרא כלומר שכר פיסוק טעמים כדאיתא צפרק אין צן המודר (גדים לו) חייב ללמדו בשכר. וכן כתבו הגהות מיימוני צפרק א' מהלכות תלמוד תורה (ד"ק ה"א) צסחם הר"מ דכפיין לאב ללמדו או ישכור לבניו מלמדים דמאי שגא האי עשה של ולמדתם מעשה דסוכה ולולב דכפיין עלייהו ועדיין ליה כשאר צעל חוב דכפסק האלפסי צפרק הכותב (כמוצת מס): דאי מציין לשדורי משדריין ומודעיין ליה ואי לא מצינא לאודועיה נחמיין לנכסיה ושקליין (ג):

דרכי משה

(ג) דנכסי דאינש אינון ערבין ביה ואין נפרעין מן הערב אלא במקום שאין יכול לחבוע מן החייב עכ"ל:

פרישה

(ה) ואע"פ שבנו קודם לא יבטל הוא. ר"ל כגון שיש סיפוק צידו ללמוד בכל יום ארבע שעות לא ילמדו בכל הארבע עס צנו אלא קחטם עס צנו וקחטם עס עצמו: (ו) שכשם שמוצוה עליו צמד לבנו כך הוא מצווה ללמד לעצמו: ג כשם שמוצוה ללמד לבנו כך הוא מצווה ללמד לבן בנו שנאמר והודעתם לבניך ולבני בניך. ולא לבן בנו לבד אלא מצוה על כל חכם מישראל ללמד לתלמידים שגם הם נקראים בנים אלא שמוצוה להקדים בנו לבן בנו ובן בנו לבן חבירו: ד (ו) וחייב לשכור מלמד לבנו ללמדו אבל אינו חייב ללמד לבן חבירו אלא בחנם: ה ומאימתי מתחיל ללמד לבנו משיתחיל לדבר. מתחיל ללמדו תורה צוה לנו משה מורשה קהלת יעקב ופסוק ראשון מפרשת שמע (דברים ו) ואחר כך מלמדו מעט מעט מהפסוקים (ז) עד שיהא כבן שש או כבן שבע ואז מוליכו אצל מלמד תינוקות: ו ה"ה מנהג בעיר שלוקח מלמד תינוקות שכר נותן לו שכר.

וכתב הרמ"ה הני מילי דלא אפשר ליה דדחיקא ליה שעתא וכו' [א]:

ז מושיבין מלמדי תינוקות בכ"ז עיר ועיר. נפרק ז' דכ"ז הלכות ואגדות כדכתב הרמ"ה בסמוך כל שכן נביאים וכתובים. ולפי (כא) התקין יהושע בן גמלא שיהיו מושיבין מלמדי תינוקות בכל זה שלא לדין ונהגין העולם שלא ללמד בניהם בשכר אף נביאים

ומדינה [ומדינה] וכל עיר ועיר:

ומ"ש וכ"ז עיר שאין בה מלמד מחרימין אנשי העיר וכו'.

נפרק כל כחצי (שנה קט"ו) אמר

[ב] ר"ל משום דכי יהודה נשיאה

כך אני מקובל מאנשי כל עיר שאין

זה תינוקות של בית רבן מחרימין

אותה ואמרי לה מחרימין אותה

ורבינו קיים שמי הלכות. וכיוצא

בזה הם דברי הרמב"ם ז"ל פרק ז'

מהלכות ת"מ (ה"א) [*]:

ח מכניסין התינוקות להתלמד

בבן שש וכבן שבע

וכ"ז אחד כפי כחו ובפחות מכן אין מכניסין אותו. נפרק

ז' דכ"ז (כא) גבי תקנת יהושע בן גמלא מניח שמכניסין אותם

ומדינה וכל עיר ועיר. פירוש לא מציעה נמדינה שהוא כרך גדול אלא אפילו צעירות קטנות כדי שלא יהא צריך להוליכו ממחל למחל

כדאמר רבא התם ופירש רש"י שמה יזוק צללים שהשטן מקטרג בשעת הסכנה: ומ"ש וכ"ז עיר שאין בה מלמד מחרימין וכו'.

כ"כ הרמב"ם ריש פרק ז' דת"מ. והכי איתא נפרק כל כחצי (דף ק"ט) ריש לקיש בשם רבי יהודה נשיאה אמר מחרימין אותה רבינא

אמר מחרימין אותה ומפרש הרמב"ם ורבינו דברי שא מחרימין ואם לא חזרו בהם מחרימין אותה: ומ"ש שאין העולם מתקיים וכו'.

שם מומר דריש לקיש משמיה דרבי יהודה נשיאה ומפרש שם אינו דומה הכל שיש בו טעם להכל שאין בו טעם:

ז מכניסין התינוקות להתלמד בבן שש וכבן שבע וכו'. נפרק לא יתפור גבי תקנת יהושע בן גמלא וכתבו המוספות לשם

פרישה

(ט) וחייב ללמדו בשכר עד שיקרא תורה שבכתב כולה. עיין דרישה: (י) וכתב הרמ"ה הני מילי דלא אפשר ליה דדחיקא ליה שעתא. ר"ל אם כבר למד עמו תורה שבכתב ואחר כך דחיקא ליה שעתא מלמוד עמו משנה ותלמוד וכו' בין שאין לו פנאי ללמוד עמו מחמת טרדה פרנסתו או שאין לו מעות ללמדו בשכר לדין שמוחר ללמד תורה שבעל פה בשכר או אפילו לו חייב וכו' בין ענינו או בשכר לדין:

(יא) מכניסין התינוקות להתלמד בבן שש וכבן שבע. ר"ל חלמל שש וחלמל שבע וכן כתבו המוספות. עיין בית יוסף כבן

דרישה

רמז [א] וחייב ללמדו בשכר עד שיקרא תורה שבכתב כולה. כ"כ הרמב"ם בפרק א' מהלכות ת"מ דהכתוב של ולמרתם את בניכם מיירי בתורה שבכתב ואף אי איירי הקרא גם בתורה שבעל פה כיון שעל תורה שבעל פה אסור ליטול שכר א"כ כי צונו החזרה עליה היינו דוקא כדינו דהיינו בחנם לא בשכר וק"ל. וזה לשון

הברייתא למדו מקרא אין מלמדו משנה ואמר רבא מקרא זו תורה

ופירש רש"י תורה ולא נביאים וכתובים עכ"ל והביאו הב"י. וקצת

קשה לשון רבינו שכתב עד שיקרא תורה שבכתב "כולה" דמדכתב

"כולה" לכאורה משמע דגם נביאים וכתובים וראיה לזה דבסמוך

בסיון רמ"ו (קט"ו) כתב רבינו שלישי בחזרה ופירוש [תורה] תורה שבכתב כמו תורה נביאים וכתובים עד כאן לשונו הרי לפנינו דבכלל תורה הוא גם נביאים וכתובים. וסובר הרמב"ם והוא הדין דחייב ללמדו מקרא בשכר: ומ"ש ואינו חייב ללמדו בשכר משנה ותלמוד. לאו דוקא

בשכר אלא אפילו בחנם אינו חייב ללמדו כ"כ בסוף משנה שם. ומה שכתב ב"י וז"ל ומשמע ליה להרמב"ם דכיון דמותר ליטול שכר על המקרא כלומר שכר פיסוק טעמים וכו' עכ"ל היינו לפי זמן הגמרא אבל לדין שאפילו תורה שבעל פה מותר ללמד בשכר כמו שכתב רבינו

בסמוך אין צריך לטעמא דשכר פיסוק טעמים:

חדושי הגהות

רמז [א] ה' הפרישה וכתב הרמ"ה הני מילי דלא אפשר וכו' ר"ל אם כבר למד עמו תורה שבכתב ואחר כך דחיקא ליה שעתא מלמוד עמו משנה ותלמוד וכו' בין שאין לו פנאי ללמוד עמו מחמת טרדה פרנסתו או שאין לו מעות ללמדו בשכר לדין שמוחר ללמד תורה שבעל פה בשכר או אפילו לו חייב וכו' בין ענינו או בשכר לדין: [ב] בגמרא שלפנינו איתא אמר רש"י לרבי יהודה נשיאה כך מקובלי מאנשי ואמרי לה מאנשי כל עיר שאין זה תינוקות של בית רבן מחרימין אותה רבינא אמר מחרימין אותה:

הגהות והערות

[ד] נדצ"ף "מהת"ח: [ה] בדפוס שלונקי אנשי "אותה" העיר:

[ה*] בגמרא משמע דבין מחרימין ובין מחרימין קאי אעיר, ופירש רש"י שם דבמחרימין איכא שיעור ובמחרימין ליכא שיעור. דהיינו דמחרימין יותר חמור. ופירוש מחרימין הוא מלשון חרבה ושמה. אולם מלשון הרמב"ם

והטור משמע דמחרימין קאי אאנשיה, ומחרימין קאי אעיר, ופירוש מחרימין מלשון חרם ונדוי שמחרימין לאנשי העיר. ולפי"ז משמע דמחרימין יותר

דלא ציית דינא דמגדן אותו עד דציית ואי לא ציית או מחרימין. ורבינא דאמר מחרימין היינו כפירוש רש"י דהיינו חורבן בלי שיעור, וגם הוא מודה דמחרימין בגזרת חרם תחילה, אלא דבהא פליגי ריש לקיש סבר אי לא צייתי מחרימין דהיינו דאיכא שיעור ורבינא סבר דמחרימין דהיינו בלי שיעור. והשתא

הרמב"ם פוסק כרבינא דהוא כתרא וסתמא דתלמודא ולכן כתב דמחרימין תחילה בגזרת חרם ואחר רר אי לא צייתי מחרימין רלי שיעור והמור חרם

הדין כן אם הם יתרים על שש שנים דלא כפינן ליה לזונם כדאיתא בפרק נערה שנתפתחה, וכמ"ש התוספות בסוף פרק אע"פ⁸⁸.

והשתא זכינן לדין שאינו רשאי להוציא מעות המעשר בלימוד בניו כיון שהוא חייב חוב גמור שילמד לבנו תורה או לשכור מלמד לבנו ללמדו תורה⁸⁹, שנאמר (דברים יא, יט) ולמדתם אותם את בניכם, וכבר כתבו הגהות מיימוני בפ"א מהלכות תלמוד תורה (אות א) דכפינן לאב ללמדו או לשכור מלמד לבנו דמאי שנא האי עשה של ולמדתם מעשה דסוכה ולולב דכפינן עלייהו כו'.

ועוד כפי הנראה מדברי הפוסקים יש למעשר דין מעשר עני משום דמעשר (הוא) [זה] שייך לעניים דוקא⁹⁰, ולכן פסק רמ"א ז"ל בהג"ה שלחן ערוך ביו"ד סימן רמ"ט (סעיף א) וז"ל, ואין לעשות ממעשר שלו דבר מצוה כגון נרות לבית הכנסת או שאר דבר מצוה רק יתנו לעניים, ע"כ. וכן תמצא במהרי"ל ריש הלכות ראש השנה⁹¹. ומדכתב או שאר דבר

מצוה רק יתנו לעניים, משמע בהדיא שאינו רשאי להוציא המעשר לשום דבר מצוה לא בלימוד בניו ובנותיו ולא לקניית ספרים כדין מעשר עני כדתניא בתוספתא דפאה פ"ד (הלכה ט"ז) וכתבו הרמב"ם בסוף פ"ז דהלכות מתנות עניים (הלכה י"ז). וכל שכן לפי מה שכתב הרא"ש בהלכות קטנות (הלכות ספר תורה פסקא א) דהאידינא שכותבין ספר תורה ומניחים אותו בבית הכנסת לקרות בו ברבים מצות עשה על כל ישראל אשר ידו משגת לכתוב חומשי התורה משנה וגמרא ופירושיהם להגות בהן הוא ובניו, כי מצות כתיבת התורה היא כדי ללמוד בה דכתיב (דברים לא, יט) ולמדה את בני ישראל שימה בפיהם, ועל ידי הגמרא ופירושה ידע פירוש המצות והדינין על בוריינן, לכן הן הן הספרים שאדם מצווה לכתבם וגם שלא למכרם אם לא ללמוד תורה ולישא אשה, ע"כ. אם כן מי שקונה ספרים לא מיקרי צדקה כיון שהוא חייב לקנותם, כשם דלא מיקרי צדקה מי שזן בניו ובנותיו כשהם פחותים משש שנים כיון שהוא חייב לזונם כמו שנתבאר, כן נראה לי. שוב מצאתי בתשובות מהר"ר מנחם ז"ל בס"י תנ"ט⁹²

88. הנה הט"ז יו"ד סי' רמ"ט סק"א העמיד הגמרא דכתובות בבניו הקטנים וכ"כ בשו"ת חות יאיר סי' רכ"ד. ועי' בראשון לציון ליו"ד שם דהקשה על הט"ז בזה ובפרי יצחק ח"ב סי' כ"ז וע"ע בשו"ת בית דינו של שלמה יו"ד סי' א'.

89. עי' בד"ז בלקט יושר יו"ד (עמ' ע"ו), שו"ת משיב דברים יו"ד סי' קל"ז, ופרי יצחק שם.

90. כ"כ במהר"ם מרוטנברג דפוס פראג סי' ע"ד, ובשיטמ"ק כתובות נ, א בשם הרב המעילי, ובמהרי"ל הנזכר להלן ברבינו וכן בשו"ת סי' נ"ו ובשו"ת החדשות סי' ק"ח, וכ"כ בשו"ת ר' עזריאל דאינה סי' צ"ט.

91. וכ"פ הלבוש יו"ד שם ס"א. אמנם באבקת וכול סי' ג' והובא בשיירי כנה"ג יו"ד שם כתב דמותר לקנות מצוה בזה באם המעות המכירה ניתנות לעניים. וע"ע בשל"ה עניני צדקה ומעשר, ובט"ז שם ובנחלת שבעה סי' ד' וסי' ח' ובשבות יעקב ח"ב סי' פ"ה ופ"ו ובכרכי יוסף יו"ד שם, ובלב חיים ח"ב או"ח סי' כ"ז.

92. מהר"ר מנחם ב"ר פנחס מעיל צדק הנקרא מהר"ם מ"ץ הביאו מהרש"ל ביש"ש כ"ק פ"ח סי' ס"ו, וכי הרחיד"א בשה"ג דכפי הנראה היה מתלמידי או בזמן של רבינו יונה בעל איסור והיתר שהיה תלמיד תרומת הרשן. והתשובה היא בס"י תכ"ט ולא כנדפס בפנים.

הו"ל, אשר שאלת או מן המעשר, כך אני ו כל מצוה שתבא לידו או להכניס חתן לח לקנות ספרים ללכ לאחרים ללמוד בהן ז ולא היה עושה אותה המעשר ובלאו הכי א כן

נאם הצעיר ישש

סימ

שר וגדול בישראל ושמואל נר"ו, להקריב לפני מזבח ו אשר דבר עבדו הקט יתרצה להשיב לי מע לראות תשובה מאש על מכתבו מכתב אי פיו הקדוש יתוה ד המת ביו"ט שני ב בכאן, ועונותי הטו ל

93. ז"ל השאלה והת

וקשה אי בבית ר אמאי נקדמיה והו הכפורים, שאין מ כלל ולא הזכר ו לא הוצרך להזכי בשמן המשחה ה נגזזה צלוחית שי דכיא כיון דכתיב בחירי ה' ומלך עי קדש יהיה זה לי,

ווי"ל, אשר שאלת אם רשאי לקנות ספרים מן המעשר, כך אני רגיל להורות לבני אדם כל מצוה שתבא לידו כגון להיות בעל ברית או להכניס חתן לחופה וכיוצא בהן וכן לקנות ספרים ללמוד בהן ולהשאילם לאחרים ללמוד בהן אם לא היה יכולת בידו ולא היה עושה אותה מצוה יכול לקנות מן המעשר ובלאו הכי אסור, ע"כ ותו לא מידי כן נ"ל.

נאם הצעיר יששכר בער איילנבורג

סימן מ"ב

שר וגדול בישראל כרבותינו שבבבל רב ושמואל נר"ו, הן עוד היום אמרתי להקריב לפני מזבח רום הדרו אלה הדברים אשר דבר עבדו הקטן צעיר מתלמידי. אולי יתרצה להשיב לי מענה לשון ואם לא זכיתי לראות תשובה מאשר כתבתי ליפעת זהרו על מכתבו מכתב אלהים. ושם שאלתי את פיו הקדוש יחזה דעתו דעת עלין בלווי המת ביו"ט שני באלו הספינות הנוהגים בכאן, ועונותי הטו לבלתי ראות מעשה ידיו

כראות פני אלהים. ומה אעשה ונפשי חשקה ללמוד תורה מפיו אשר לזה גמרתי לכתוב שורות(ים) אלה, ואם אהיה עליו למשא עם האדון הסליחה. וזיו הודו יצוני לבל אעמיסהו עוד כי כן אעשה, אך הפעם הרשני אדוני ואומר לפניך דבר ממה שלמדתני במסכת הוריות כי לא שכחתי מצות אדוני לעמוד על משמרת המחברים לראות אם יש איש מדבר בזה. והנה ראיתי בתשובות הרמ"ע (מפאנו) נר"ו בההיא תשובה דעשר בעיי סי' ק"ב בשאלה ששית הקשה דבסוף הוריות (יג, א) ת"ר משוח בשמן המשחה קודם למרובה בגדים וכו' וקשה אי בבית ראשון נמשחיה ואי בבית שני מי איכא משוח וכו' והשיב מה שהשיב⁹³. ובהרמנותיה דמר נראה לע"ד לא קשה מידי, דלעולם בבית ראשון מיירי, והכונה היא היכא דליכא שמן המשחה דאז מרבינן ליה בבגדים וכדכתב הרמב"ם פ"ד דכלי המקדש (הלכה י"ב). ואף על גב דבבית ראשון לעולם היה שמן המשחה, אתרמאי מילתא הכי, ולא בעבור זה יניח מלומר הדינים היכא דיארע הדבר אף על גב דלא אירע מעולם, וכמה דינים יש שמעולם לא נהיגי בהם כגון בן סורר ומורה למאן דאמר

93. ז"ל השאלה והתשובה: בסוף הוריות י"ג ע"א ת"ר משוח בשמן המשחה קודם למרובה בגדים וכו' וקשה אי בבית ראשון נמשחיה ואי בבית שני מי איכא משוח, ואי באפרסמא דכיא מפני המחלוקת אמאי נקדמיה והא ליתיה בפר ולאו מקודש מחברו הוא. תשובה, לעולם בבית ראשון ובנתרבה ביום הכפורים, שאין משיחתו דוחה לא שבת ולא יום טוב. אבל אפרסמא דכיא ודאי אינו מוסיף קדושה כלל ולא הזכר בכהנים לא שמענו אלא במלכים ביהוא בן נמשי וביהואחו, אף על פי שהרמב"ם לא הוצרך להזכיר יהואחו בהלכות כלי המקדש פ"א שנמשח באפרסמא דכיא משום דאפי' תימא בשמן המשחה הא הוה חזי ליה לפיכך הזכירו תחלה עם שלמה ויואש אעפ"י שבימי יהואחו כבר נגזרה צלוחית של שמן המשחה; וכבר נשאלנו על שאול אם נמשח בשמן המשחה או באפרסמא דכיא כיון דכתיב ביה פך ולא קרן, ומסתברא לן בשמן המשחה, שאין קרן מעכב בו, ונקרא שאול בחירי ה' ומלך על כל ישראל ועדיין לא נבחר דוד והוא עצמו קראו משיח ה' כדכתיב שמן משחת קדש יהיה זה לי, דאי באפרסמא דכיא מאי רבותיה.

אינו
לא
כדין
פ"ד
פ"ו
שכן
זנות
תבין
נסת
יראל
שנה
כי
בה
וראל
ידע
ן הן
שלא
זשה,
יקרי
דלא
שהם
זונם
נאתי
92ט"

ר סי'
שו"ת

זרי"ל
צ"ט.
מותר
ו שם
חיים
סי',
שהיה

א נזיר כ"ט ע"א
 ב קדושין כ"ט ע"ב
 ג רמב"ם פ"א
 ה מהל' ת"ח הל' א'
 ד רמב"ם סס
 * דברים י"א י"ט
 ה סוכה מ"ג
 ו אבות פ"ה
 ז רש"י סס
 ח סמ"ג והג"מ
 ט כ"ג כ"א
 י רש"י אבות פ"ה

א אעפ"י שהקטן פטור מכל המצות וגם אביו אינו חייב לחנכו במצות מן התורה אלא מדברי סופרים אבל תלמוד תורה מצות עשה י מן התורה על האב ללמד את בנו הקטן תורה אעפ"י ג שהקטן אינו חייב שנאמר * ולמדתם אותם את בניכם לדבר בס. ומאימתי ד אביו חייב ללמדו משיחיל ה לדבר מלמדו תורה צוה לנו משה וגו' ופסוק ראשון מפרשת שמע ישראל ואח"כ מלמדו מעט מעט פסוקים פסוקים בעל פה עד שיהא בן ו חמש שנים (א) דהיינו בשנה א חמישית שאז מלמדו לקרות תורה שבכתב מעט מעט בביתו ב עד שיהיה בן שש ע או בן שבע וקודם לכן בשנה הרביעית מלמדו אותיות התורה כדי שירגיל עצמו לקרות בתורה בשנה חמישית. וכשיהיה בן שש או בן שבע שלימות הכל לפי בוריו וכחו מוליכו אצל מלמד התינוקות לקרות בתורה כל היום כולו עד שיקרא תורה שבכתב כולה עם נביאים וכתובים כולם פעמים רבות עד שיהיה בן עשר שנים. ובימיהם שהיו מספרים הרוב בלשון הקודש וגם התינוק כשמתחיל לדבר היה אביו

קונטרס אחרון

(א) דהיינו בשנה חמישית כו' בביתו כו'. עיין ב"ח שנדחק מאד לפרש פירוש זה בלשון הגמרא מקרא זו תורה לפי הרמב"ם וטור וש"ע שכתבו גם נביאים וכתובים ואשחמיתיה לטון הסמ"ג דפירש צהדיא דגמרא מייירי לענין שלימדו בעצמו קודם שיהיה בן שש או בן שבע שאז יוליכו אצל מלמדי חינוקות ע"ס. וטעמו וימיוקו עמו דאי אפשר לומר כדמשמע לכאורה מלשון רש"י דאין חובת גו' עליו רק מקרא לתוך דא"כ לענין משנה ותלמוד גו' הוא כאמר ממש ואמאי נדחית מלת תלמוד תורה לעצמו שהוא חיוז דאורייתא שצביל לימוד גו' כשהוא נטון ומשכיל יותר. ותדע מדאמר רבי יהודה אס היה גו' כו' גו' קודמו גו' דווקא. וכן משמע מלשון הטור וש"ע סימן רמ"ו ומי שאי אפשר לו כו' ע"ס אלא ודאי דבלימוד גו' מקיים מלת ולמדתם אותם את צניכם גם בלימוד תורה שבעל פה. ואדרבה עיקר הכתוב קאי אהורה שבעל פה כדאיתא ריש פ"ב דברכות כי היכי דליגרוס זהו דהיינו תורה שבע"פ שיוכל לגרוס גם כשהוא נטון ומשכיל יותר. ומשום הכי פירש הסמ"ג העומד בשיטת הרמב"ם דכל ועוד אין יסמוס התלמוד נגד הספרי דושנתם לבניך אלו התלמידים כו' ובפרט דרישא דספרי דושנתם שיהיו דברי תורה מחודדים כו' הוצאה בגמרא שם ולהקדים ודאי דגם בתורה שבע"פ מנחה להקדים וגם לכן נמו וכן בן גו' לפי דעת הש"ך וגם לא פריך מידי מוזבולן בן דן דע"כ ודאי אין חיסור להקדים גו' למשנה ותלמוד. וא"ל דמייירי בשכר דהא צמייהם לא היו נטולין שכר על משנה ותלמוד כדאיתא בנדרים דף ל"ו הא קמ"ל דאפילו כו'. ומשום הכי פירש הסמ"ג העומד בשיטת הרמב"ם דכל הסוגיא מייירי לענין ללמוד האב בעצמו עם גו' וזה היה ענין תמיה ומילתא דמתיאה מידכר דכירי לה צמייהם עובדא דזבולון שלימדו אבי אביו בעצמו מקרא כולו ולא הוליכו לתלמדי חינוקות שלומדים אצלם כל הערים שבעיר מקרא וגם היו מלמדים ממונים וקצועים למשנה כדאיתא בירושלמי הוצא בסמ"ג. וס"ד דשמואל ס"ל דדינא הכי דמנחה ללמוד עמו בעצמו אס יכול ותקנה יהושע בן גמלא לא היתה אלא שצביל מי שאין לו אב כדאיתא בגמרא וקודם לכן מי שיש לו אב והיה מעלהו היינו מי שאינו יכול ללמוד עמו בעצמו ופריך מברייתא לימדו מקרא כו' ואמר רבא זו תורה ולא קאמר כל התורה דוקא אלא תורה סתם דהיינו שתחלת לימודו של הבן קודם שיגיע לבן שש שיוכל לעמוד את אביו לילך לבית הספר לכל היום כדאיתא בעירובין ריש פ"ח הא דאיתיה לאביו כו' ילמוד עמו אביו מעט מעט כמה שיוכל שאת עד שיהיה בן שש וילך אצל מלמדי חינוקות ושם יקרא נביאים וכתובים משנה ותלמוד אס כבר גמר את התורה צבית אביו ואס לאו יגמריה שם ג"כ. וגם אפשר דעפ"י הרוב יוכל לגומרה צבית אביו מאחר שמתחיל לדבר מלמדו מעט מעט והיינו ככתב כדמשמע בסמ"ג אצל נביאים וכתובים ודאי לא שכיחא כלל שיוכל לגמור קודם שיהיה בן שש ברוב התינוקות ומשום הכי מפרש רבא דמקרא זו תורה הוא שמלמדו האב בעצמו אצל משויכל לעמוד את אביו וליך לבית הספר אין על האב רק לטרוח למנא לו מלמד שלימדו ואס לא מנא בנחם יתן שכר אצל ליכא שום מנחה ללמוד עמו בעצמו דוקא דלא שייך הכא לפסוק דין קדימה לומר דמנחה להקדים האב דוקא למלמדים אחרים דהא איכא טובא דעדיפא מניה וגם בדליכא הרי לא מן הכל אדם זוכה ללמוד דאפילו לחוץ מותר למנא מנחה טעמא הלכך לא שייך בזה כלל מנחה קדימה למסקנא. ולוהה י"ל שנתכוין ג"כ רש"י בסמ"ג שאין חובת גו' עליו כו' ר"ל ללמוד בעצמו דוקא רק ילמוד אצל אחרים דודאי אינו ר"ל ילמד לעצמו לבדו ממש שהרי לא נכתבה תורה שבעל פה צמייהם. ואפשר דלרש"י אין על האב אפילו לטרוח להוליכו להלמד רק ילך לו בעצמו לרצונו כי מלמדי משנה ותלמוד היו מנויים לרוב בנחם כדמשמע בגמרא דמי שיש לו אב היה מעלה לירושלים כו' והיינו למקרא לבד ואיך ילמוד עדיין משנה וגמרא אלא ודאי דלמשנה וגמרא מנויין חכמי ישראל לרוב שמקיימין ושנתם לבניך אלו תלמידים שרוצים ללמוד רק למקרא שהנער נער ואינו חפץ ללמוד רק מי שיש לו אב האב מעלהו לירושלים משום שחכמים שבעיר הם עוסקים בלימוד משנה וגמרא לתלמידים. ומשום הכי ס"ל לרש"י דאין על האב לכופו כי מאחר שאין לו דין קדימה ללמדו בעצמו א"כ אס ירצה יוכל ללמוד מהרצה חכמים שבעיר וגם במקרא אשכחן דמאן דקרי קרי דלא

(1) קידושין ל' ע"א: (2) עשין י"ב: (3) שם כ"ט ע"ב: (4) י"ג ע"ב: (5) דברים ו' ז': (6) ס"י רמ"ה סק"א: (7) ע"ב: (8) ב"ב כ"א ע"א: (9) פ"ב ע"א:

(10) ב"ב שם ד"ה ומקרי: (11)

ש"ז ב"ב דין ב"ב
 ז"ז ז"ז

כב רבינו ירוסם
 נמיסרס נמי
 כ"ע נסס רב
 ה"א גלון ורמ"א
 נח"מ ס"י קס"ג
 כג נמוקי יוסף
 נסס הרר"י
 וכ"ד הרמב"ם
 ורנ ה"א נרבינו
 ירוסס סס
 כד שנס קי"ע
 כה מרס פ"א
 * (במבר כ"ד
 ז)
 כו הג"מ נסס
 מהר"מ
 כז רמב"ם פ' א'
 ורננו ירוסס נסס
 הרמ"ה
 כח קמ"ג
 נהקדמה למזנס
 עסה

ידו משגת (ג) חייבים כי הציבור לפרוע בערו מתקנת חכמים והעניים יכולים לכוף את העשירים לפרוע בעד בניהם מקופת הקהל ואפילו העשירים יכולים לכוף זה את זה לפרוע שכר מלמדי תינוקות שלהם מקופת הקהל שנותנים בה גם מי שאין לו בנים כי כן היתה עיקר תקנת חכמים להרשיב מלמדי תינוקות בכל עיר ועיר בין גדולה בין קטנה כי ולהטיל שכר מלמדי כל התינוקות שבעיר בין עשירים בין עניים על כל הקהל שבעיר כל אחד כפי השגת ידו אפילו מי שאין לו בנים כשאר נתינות הקהל שהן לפי ממונו. כי וכל עיר שאין בה מלמדי תינוקות מחרימין כל אנשי העיר שאין העולם מתקיים אלא בהכל פיהם של תינוקות של בית רבן שהוא הבל שאין בו חטא אלא שבמקומות שאין נוהגין כן הוא מפני שהעשירים וגם הבינונים מוחלים זה לזה. אבל חלק בני העניים אין בידם למחול וחייבים הכל לפרוע בעדם עד שיהיו בני י"ג שנה שהוא הבל שאין בו חטא וגם הפטורים ממסים כמו תלמידי חכמים חייבים ליתן לזה כפי ממונם כמו שחייבים ליתן לפרנסת העניים שבעיר המוטלת על הקהל. ובקהילות גדולות יש חבורות נמנים לדבר מצוה רבה זו המתנדבים שכר תלמוד תורה לבני העניים ובמקומות שאין שם חבורה זו כופין לפרוע מקופת הקהל ואמרו כי חכמים הזהירו בבני עניים שמהם תצא תורה שנאמר * יול מים מדליו אך אין לכופם אלא לשכור מלמד אחד לכ"ה תינוקות כבימיהם וילמדם מקרא לבד כל התנ"ך פעמים רבות כבימיהם שלמקרא די במלמד אחד לכ"ה תינוקות. ואם אוהם שאין ידם משגת רוצים ללמד לבניהם משנה וגמרא שלא די במלמד אחד או אפילו שנים

לכ"ה תינוקות יפרעו המותר משלהם: L

ד יי אך מי שידו משגת ואינו רוצה לשכור מלמד לבנו כופין אותו בכל מיני כפיות. ואם אינו בעיר ויש לו נכסים אם אפשר להודיעו תחלה מודיעים אותו ואם לאו יורדים לנכסיו שלא בפניו ושוכרים מלמד לבנו כמו שנפרעים שלא בפניו לבעל חוב שלו ממש. כי מן התורה האב הוא חייב ללמד לבנו בעצמו או למצוא לו מלמד שילמדנו כל התורה כולה ואם אינו מוצא בהם אע"פ שהוא בעצמו אינו יכול ללמדו ואפילו אינו יודע ללמוד כלל בעצמו חייב הוא מן התורה לשכור לו מלמד שילמדנו היטב לידע כל התורה שבכתב ושבע"פ כי כולה דהיינו תנ"ך וכל הלכות פסוקות של כל התורה עם הטעמים כי הן הן פירוש התרי"ג מצות שבתורה ודקדוקיהם בכל פרטיהם ואך שיש בהן חלוקי דעות הרי אלו ואלו דברי אלהים חיים. ואפילו כי המצות שאין נוהגות עכשיו. וגם ללמוד כל דברי חכמים שהסמיכות על

קונטרס אחרון

(ג) חייבים הציבור כו'. עיין דרכי משה חו"מ סימן קס"ג נסס רבינו ירוסם נעירות קטנות שאין היחידים כו' ולזה נמכון נהג"ה סס סוף סעיף ג' נמ"ס נמקום שני העיר כו' דר"ל נמקום שאין אביהם יכולים כו' וינטרכו הקהל כו' ר"ל חינוך מדינה כיון שאין אביהם יכולים ולכן גזיין לפי ממונו כשאר עולי הקהל כמ"ס רבינו ירוסם ומ"ס עיירות קטנות הוא אורחא דמילתא שהיחידים שבהן הצריכים ללמוד הם מחי מעט ואין ידם משגת לפרוע שכר מלמד המספיק לו לפרנסתו לפי מנהגו ליעול שכרו ופרנסתו מכ"ה תינוקות בימיהם והוא הדין בעיר גדולה ויש בה עניים גמורים הרבה ומיהו י"ל שלא לכוף הקהל אלא לשכור מלמד אחד לכ"ה תינוקות כבימיהם ואף שלפי סדר הלימוד הנהוג עכשיו שהעיקר הוא משנה וגמרא אי אפשר ללמד אחד ללמד יפה עם הרבה תינוקות כל כך מ"מ מאחר שהחיוב הוא מתקנת יהושע בן נמלא אי אפשר לחייבם יותר מהתקנה וינאסם הקהל ידי חובתן נמלמד שלמדס כסדר הלימוד שבימיהם. ואף שעכשיו אין התינוקות יודעים לשון הקודש כבימיהם מ"מ משמעות העור וס"ע ושאר פוסקים שגם עכשיו נצריך ללמדס פירש המלות ולהבינם יפה אף על פי כן די נמלמד אחד לכ"ה תינוקות אלא דהיינו ודאי למקרא לבד ולא להבינם יפה משנה וגמרא וזהו ג"כ לשון סך מקרי דרדקי שבגמרא מקרי דוקא משא"כ לפי סדר הלימוד של עכשיו שאין למדים מקרא רק תורה לערך ב' שנים ועיקר הלימוד משנה וגמרא. וגם י"ל דלמשנה וגמרא אי אפשר לכוף הקהל בלא הכי מאחר שהתקנה לא היתה כלל ע"ז שבימיהם לא היו נוטלים שכר כלל כי אם על המקרא כדאימא נגדדים דף ל"ו מאי פסקא כו' (ומיהו דוקא למ"ד שכר פיסוק טעמים אבל למ"ד שכר שימור לאו נמקרא חליא מילתא אלא נשנים חליא מילתא לכל קטן נצריך שימור שלא ינטל כדפירש רש"י ומיהו יותר מכן י"ג אי אפשר לכוף מאחר שפירש הרמב"ם טעור וס"ע הטעם שאין העולם מתקיים כו') ואפשר דהיינו טעמא דלא נהוג האידנא לפרוע מקופת הקהל משום שאין צריך לשכור אלא מלמד אחד לכ"ה תינוקות וזה יוכלו רוב העניים לשלם בעד בנו אלא אם כן נעירות קטנות כמ"ס רבינו ירוסם וגם לזאת אפשר דנהוג כחוס' וסיעתם דלפתות מכ"ה אין כופין וגם אפשר משום שאין כופין אלא למקרא והעניים הפנים ללמד לבניהם משנה וגמרא דוקא כנהוג האידנא:

76

על מדרש הפס
 דרשו יט חכמי
 ואגדות ומדרש
 בדרשות הפסוק
 מסיני או מסב
 הפסוקים שהן
 והמצוה אשר נ
 אמרו חכמי הא
 מצות במעשה
 חכמים על פו
 חכמי האמת שו
 וכל מי שיכול
 עד שישגיג וידו
 ברמזים ודרשו
 שלימותה ואי
 משם בלתי ידי
 ה ואל יאמר ה
 ותכלית כמ"י
 וגו'. כי באמת
 שנתגלו לנו רק
 ורבי עקיבא ה
 הדשותיה עדיין
 במדות שהתורו
 לזה אחר שגמ
 חכמים לל ליגמו
 ו ובזמן הזה ע
 כל התורה ע
 וסוגיות העמוק
 שיכול לעיין ו
 ופוסקים ראשו
 ההלכות של תו
 למדו המלמד.
 התנ"ך כבימיה
 שלא היו הנקר
 הבות כל פרשי
 והתיבות ואותו
 ללמוד ולהבין
 ללמוד בעצמו
 כולה וגם לחז
 שבע"פ בטעמי
 עשה של ולמד

על מדרש הפסוקים שהן ההגדות שנאמר * כי אם שמור תשמרון את כל המצוה הזאת. * (דברים י"א ודרשו י"ט חכמים שלא תאמר למדתי הלכות די לי תלמוד לומר כל המצוה למוד הלכות ואגדות ומדרש שהוא התלמוד שמפרש טעמי ההלכות שבמשניות וברייתות ומקורם בדרשות הפסוקים שבתורה. וההלכות שאין להן דרשה בפסוקים הן קבלה הלכה למשה מסיני או מסברא והכל לניתן למשה מסיני. וכן דברי חכמים שהסמיכו על מדרש הפסוקים שהן ההגדות כמו שדרשו חכמים על פסוק ואתנה לך את לוחות האבן והתורה והמצוה אשר כתבתי להורותם. ומכל מקום לא לימוד ההלכות קודם ללימוד ההגדות. וכן אמרו חכמי האמת שכל נפש מישראל צריכה לבא בגלגולים רבים עד שתקיים כל התרי"ג מצות. במעשה דבור ומחשבה ודיבור ומחשבה הוא לימוד הלכותיהן על דרך שאמרו * חכמים על פסוק זאת תורת החטאת וגו' שכל העוסק בתורת חטאת כאילו כו' ועוד אמרו חכמי האמת שכל נפש צריכה לתיקונה לעסוק בפרד"ס כפי מה שהיא יכולה להשיג ולידע וכל מי שיכול להשיג ולידע הרבה ונתעצל ולא השיג וידע אלא מעט צריך לבא בגלגול עד שישגי וידע כל מה שאפשר לנשמתו להשיג מידיעת התורה הן בפשטי ההלכות הן ברמזים ודרשות וסודות כי כל מה שנשמתו יכולה להשיג ולידע מידיעת התורה זהו תיקון שלימותה ואי אפשר לה להתתקן ולהשתלם בצרור החיים את ה' במקורה אשר חוצבה משם בלתי ידיעה זו ולכן אמרו חכמים אשרי מי שבא לכאן ותלמודו בידו כדי שלא יצטרך לבא בגלגול לעולם הזה: **ל**

* (דברים י"א כ"ב) כ"ט ספרי פ' עקב ל נרכות ה' לא תוספתא פ"ו דפסוקין * (מנחות ק"ז) * (תהלים קי"ט צ"ו) * (איוב י"א ט') לב שנת ס"ג

ה ואל יאמר האדם איך אפשר ללמוד כל התורה שבעל פה כולה הרי התורה אין לה קץ ותכלית כמ"ש * לכל תכלה ראיתי קץ רחבה מצותך מאד ונאמר * ארוכה מארץ מדה וגו'. כי באמת ההלכות הנגלות לנו ולבנינו יש להן קץ ותכלית ומספר וכן המדרשים שנתגלו לנו רק שהתורה מצד עצמה אין קץ ותכלית אפילו לפשטי דרשותיה הצפונים בה. ורבי עקיבא היה דורש על כל קוץ וקוץ תילי תילים של הלכות ולא הגיע לתכלית דרשותיה עדיין. וכן אין קץ ותכלית לעומק טעמי ההלכות והפלפול בטעמיהן ובדרשותיהן כמדות שהתורה נדרשת ועי"ז יתחדשו ג"כ חידושי הלכות לאין קץ ותכלית למי שזוכה לזה אחר שגמר תחלה כל התורה שבע"פ המסורה לנו ונגלות לעין כל. כמו שאמרו חכמים **ל** ליגמר אינוש והדר ליסבר שהוא עיון בעומק הטעמים וכמו שיתבאר (פ"ג ה"א): **ל** ו בזמן הזה שכל התורה שבעל פה היא כתובה לפנינו א"צ לשכור מלמד לבנו שילמדנו כל התורה שבע"פ. אלא שילמדנו להבין היטב בתלמוד ברוב המקומות גם בהלכות וסוגיות העמוקות עם רוב הפוסקים ראשונים ואחרונים ויעמידנו על עיון ההלכה למעשה שיוכל לעיין בעצמו ללמוד ולהבין ולהורות כל הלכה למעשה מתוך עיון בתלמוד ופוסקים ראשונים ואחרונים ואזי יוכל הבן ללמוד בעצמו כל התלמוד והפוסקים לידע כל ההלכות של תורה שבע"פ שהן פירושי התרי"ג מצות ודקדוקיהן בטעמיהן ומקוריהן כאלו למדו המלמד. וכן כל התנ"ך ודרשות ההגדות. ולכן לא נהגו עכשיו ללמד להתניוק כל התנ"ך כבימיהם רק תורה לבדה כי סומכים שילמוד בעצמו כשיגדיל משא"כ בימיהם שלא היו הנקודות וטעמים כתובים אלא בע"פ. ומ"מ צריך ללמדו ולחזור עמו פעמים רבות כל פרשיות התורה שבהן כתובות המצות והמשפטים שהתלמוד מפרשן והפוסקים והתיבות ואותיות שבהן הן נדרשין תמיד בתלמוד. אך אם הבן אינו מגיע למדה זו שיוכל ללמוד ולהבין בעצמו בלי מלמד כל ההלכות שבתורה שבע"פ בטעמיהן או שאינו הפך ללמוד בעצמו חייב לשכור לו מלמד שיכריחנו וילמדנו היטב כל התורה שבכתב ושבע"פ כולה וגם לחזור עמו פעמים רבות עד שיהיה זוכר ויודע פעם א' כל ההלכות שבתורה שבע"פ בטעמיהן כי גם הכפיייה לכוף את הבן ללמוד ולידע כל התורה היא בכלל מצות עשה של ולמדתם אותם את בניכם שהרי הכתוב מדבר בקטנים שצריך לכופם. ואחר שידע פעם

ם לכוף את זה לפרוע כי כן היתה ז' כג ולהטיל זל אחד כפי ל עיר שאין ל פיהם של זן הוא מפני זול והייבים ידים ממסים נסת העניים גוה רבה זו ופין לפרוע י * יול מים מקרא לכד ואם אותם אפילו שנים

נו בעיר ויש יזו ושוכרים ללמד לבנו בעצמו אינו למדנו היטב גם הטעמים ות הרי אלו שהסמיכו על

זו ולוה נמכין כו' ר"ל חיונה ית הוא אורחא זמו לפי מנהגו סוף הקהל אלא אפשר למלמד יותר מהמקנה כבימיהם מ"מ מד אחד לכ"ה ז' מקרי דוקא ס י"ל דלמשה אף על המקרא ז' תליא מילתא מאחר שפירש הל משום שאין ז' רבינו ירוחם ס חפנים ללמד

לג קדושין ל'
 * משלי כ"ב ו'
 לד רש"י עס
 לה קדושין כ"ע
 לו ט"ז
 לז מלה ט"ז
 לח רש"י עס
 לט רש"י ע"ך
 * דברים ד' ט'
 מ קדושין ל'
 * שם ו'
 מא ספרי
 מב ע"ך

פעם אחת כל ההלכות בטעמיהן וחוזר ושוכח מפני שאינו רוצה לחזור על לימודו בעצמו
 הרי האב כבר יצא ידי חובתו כי מאחר שלמדו היטב עד שידע כל התורה כולה קיים מצות
 עשה של ולמדתם אותם את בניכם וגו'. אך מכל מקום כל שהבן אפשר לו לעסוק בתורה
 ואינו עוסק ויש יכולת ביד האב לכופו מוטל עליו מדברי קבלה לכופו לעסוק בתורה. וכן
 להדריכו בדרך מוסר ויראת שמים בכל דרכיו והנהגותיו בעוד ידו תקיפה על בנו דהיינו
 לג עד שיהא בן כ"ד שנה * שנאמר חנוך לנער על פי דרכו ל' דרך שכל ימיו יהא מתנהג בו
 חנוך לו בנערותו דהיינו מבן ט"ז שנה עד בן כ"ד שנה שקודם ט"ז שנה אין בו דעת
 לקבל תוכחות כל כך ואל תכביד יסורין ותוכחות ויותר מבן כ"ד יש לחוש שמא יבעט
 ז ולא שכר לימוד לבדו מוטל על האב אלא לה כל הוצאות הלימוד כגון לשכור מזונות
 לבנו ההולך ללמוד לפני רב שבעיר אחרת ולהספיק לו כל צרכיו שם. ואעפ"י שאין בית
 דין כופין ע"ז כמו על שכר לימוד מ"מ מצוה גדולה היא ומכלל מצות עשה של ולמדתם
 אותם את בניכם היא. ולפיכך אפילו האב עדיין לא למד תורה וצריך ללמוד לעצמו ואם
 יטרח במזונות וסיפוק צרכי לימוד בנו לא יוכל ללמוד לעצמו אם בנו הוא נבון ומשכיל
 מה שילמוד יותר מן האב הרי לימוד בנו קודם ללימודו כי מאחר שבלימוד בנו גם הוא
 מקיים מצוה של תורה כמו בלימוד לעצמו והרי בנו נבון ומשכיל יותר בלימודו ואף עפ"י
 לא יבטל הוא לגמרי מתלמוד תורה אלא לו יקבע לו עתים כפי יכלתו ואעפ"י שאין
 העתים מספיקים לקיים מצות עשה של תלמוד תורה כהלכתה שהיא לימוד ויריעת כל
 התורה משא"כ כשיספיק מזונות לאיש אחר נבון ומשכיל יותר ממנו אינו נפטר בזה כלל
 מקיום מצות עשה של תלמוד תורה כהלכתה אם יכול לקיימה בעצמו אילו לא היה טורח
 במזונות וצרכי האיש ההוא שאינו בנו. ואם בנו אינו נבון ומשכיל יותר ממנו הרי לימוד
 לעצמו קודם ללימוד בנו. ואעפ"י ששתיהן מצות עשה מצוה שבנפשו קודמת. ואם בנו
 נבון ומשכיל יותר ויש לו אשה ובנים מצוה על אביו לפרנסן אם אפשר לו כדי שלא יהיו
 רחיים בצוארו ויעסוק בתורה ואפילו אינו עשיר כל כך שיתחייב בפרנסתו מדין צדקה ואף
 על פי כן תחשב לו לצדקה לענין שיכול להוציא כל הוצאות לימוד בניו הגדולים ממונות
 מעשר שלו או החומש אם אין ידו משגת משא"כ בשכר הלימוד עצמו כמו שיתבאר
 בהלכות צדקה. אך מי שאינו מחשב הוצאה זו במעשר או בחומש שלו הרי זה זרזי ונשכח
 כמו שאמרו חכמים ל' כל מזונותיו של אדם קצובין לו מראש השנה ועד יום הכפורים מה
 שעתיד להשתכר בשנה זו שיהא ניזון משם קצוב לו כך וכך ישתכר בשנה זו ויש ל' לו
 ליוהר מלעשות יציאה מרובה שלא יוסיפו לו שכר למזונות אלא מה שפסקו לו חז"ל
 מהוצאות שבתות ויו"ט והוצאות בניו לתלמוד תורה שאם הוסיף מוסיפין לו ומצייאין לו

שכר לשעה או לאחר שעה:

ח ואם אין יד האב משגת לשכור מלמד לבנו וגם אינו יכול ללמוד עמו בעצמו ויד אביו
 אביו משגת כופין ל' את אביו לשכור מלמד לבן בנו וגם כל הוצאות תלמוד תורה
 של בן בנו מצוה עליו כמו על האב ממש. מפני שכשם שמצות עשה מן התורה על האב
 ללמד את בנו תורה כך ממש מצות עשה מן התורה ללמד מ' את בן בנו שנאמר * והודעתם
 לבניך ולבני בניך. אבל לבן בתו וכן בן בנו אין חיוב עליו לשכור מלמד ואעפ"י
 שאר הוצאות תלמוד תורה אלא מדין צדקה אם הוא אמיד וראוי לצדקה זו כי קרוב קרוב
 קודם כמו שיתבאר בהלכות צדקה. אך אין נפרעין ממנו שלא בפניו כמו שיתבאר שם.
 אבל אם יכול ואפשר לו ללמוד עמהם בעצמו חייב ללמד. ולא לאלו בלבד אלא מצות
 עשה של תורה על כל חכם וחכם מישראל ללמד את כל התלמידים אעפ"י שאינן יוצאי
 יריכו. שנאמר * ושנתם לבניך וגו' וקבלו חכמים מ' בניך אלו תלמידיך שהתלמידים
 קרויים בנים שנאמר ויצאו בני הנביאים. אלא שמצוה להקדים בניו וכל מ' יוצאי יריכו
 לתלמידים אחרים:

ויש

ט ויש אומרים
 יכול ללמד
 המצוה מוטל
 או בשכר (ולו
 אין חיוב עליו
 כלל מפני שיש
 ללמד לתלמיד
 ולא לטרוח ל
 כשיכול ללמד
 אם אינו חפץ
 בכך בנו חייב
 הלך אחר המו
 ו וכל המלמד
 כל היום בו
 כלל חוץ מער
 בהם התינוקו
 יו"ט (ס' סק
 מעולם מפני ו
 יא וכל מלמד
 לימודו ע
 ברמיה. לפיכך
 יש כאן שני
 להבינם על נ
 קורא הרבה ו
 יב ואין מטל
 יסגף עצמו
 אלו הדברים
 יג ותינוק י ע
 ולא במקד
 עם חביריו ל
 מעבירין אות
 יד מ' מי שא
 מביאות א
 פת בסלו אם
 ויש מתירין ו
 טו "אשה ז
 וכשם ש
 ופטורה משכ

ערוך הלכות תלמוד תורה סימן רמה השלח לט

המלמד כמובן. [ומזה ג"כ ראה למה שכחנו סס כס"ד וזו"ק]:

טו מלמד תנוקות שמניח התנוקות וי[ן] צא או יז שעושה מלאכה אחרת עמהם או שמתרשל בתלמודו, הרי זה בכלל יארור עושה מלאכת ד' רמיה' (ימייה מה ע), ואם נוטל שכר לימוד הרי הוא גם גזלן. לפיכך אין להושיב מלמד רק ירא אלקים ומהיר לקרוא ולדקדק ושיבין איך להשיגיה על התנוקות ושיאהבם וידריכם בתורת ד'. ואין למלמד להיות נייעור בלילה יותר מדאי שלא ישאו כוחותיו כראוי ביום ללמד. וכן לא יתענה זולת תעניות ציבור, ולא יתענה במאכל ומשתה, וכן להיפך שלא לאכול ולשתות יותר מדאי, כי כל אלו הדברים מביאים עצלות ורפיון שלא יהיה ביכולתו ללמוד היטב עמהם, וכל המשנה ידו על התחוננה. ולא לבד שאינו עושה מצוה אלא עבירה קעביד, ומסלקינן ליה בלא התראה, משום דהוה פסידא דלא הדר כמו שכתוב בחו"מ סימן ש"ו (פ"ט). ובספר חסידים [סי' קנד] כתב שלא יעמוד אדם לדבר הרבה עם מלמד תנוקות פן יבטלם בדבריו. ויתר דיני מלמדים נתבאר בחו"מ סימן של"ד (פ"ד) ושל"ה (פ"ט) ע"ש:

יז אם יש כאן שני מלמדים לשכור, האחד יט קורא הרבה עם התנוקות אבל אינו מדקדק להבינם על נכון את הפשט, ואחד הוא להיפך שאינו קורא עמהם הרבה אבל מדקדק להבינם על נכון, לוקחין זה השני שמדקדק יותר, דשבשתא כיון דעל על וקשה להוציא השיבוש מהתנוק [נ"ג נ"ב]. ומביא בגמרא דיואב נכשל ע"י זה שרבו לא דקדק עמו כראוי בקריאת פסוק ע"ש:

יח וכתבו הרמב"ם והטור ושו"ע בסעיף י"ח יח אם יש כאן מלמד שמלמד לתנוקות וכא אחר טוב ממנו מסלקין הראשון מפני השני. עכ"ל. ונראה דהוא הדין בהדין הקודם שהרי השני טוב ממנו, ויש מי שאינו אומר כן [עיין פמתי משוזה (סקי"ב) (סקי"א)], ולא נהירא. ודע, שדין זה הוא בגמרא שם, והכי איתא שם ואמר רבא האי מקרי ינוקי דגריס ואיכא אחרינא

והיו צריכים חמשה שנים להיות בקיאים בעל פה בכל מחלוקת התנאים, משא"כ בזמן הזה. והרי אנו רואים שכמעט הוא מהנמנעות לעסוק במקרא חמשה שנים ובמשנה חמשה שנים. ועוד שהתלמוד בבלי כלול מכולם כמו שכתב ר"ת בקדושין [ל. (מקסמות ד"ה ל"ג נ"ב)] ע"ש:

יד מדין תורה צריכים ללמד תורה בחנם ולא בשכר, דכתיב (תנ"י ד ה) 'ראה למדתי אתכם חוקים ומשפטים כאשר צוני ד' אלקי', מה אני לימדתי אתכם בחינם אף אתם כשתלמדו זה לזה בחנם. ומ"מ מלמדי תנוקות מותרים לקבל שכר מדינא, מפני שהתנוקות צריכים שימור ונוטל השכר בעד השימור. וכן אם המלמד אינו עוסק בשום עסק רק במלמדות מותר לו ליטול שכר, דזהו שכר בטילה, כלומר, דנוטל השכר לא בעד הלימוד אלא בעד שהוא בטל מכל מלאכה ומכל עסק. וזהו היתר הרבנים והדיינים שמקבלים שכר מטעם זה, כמו שיתבאר בסימן רמ"ו (פ"ט):

טו וזוה ל'שון הטור ושו"ע סעיף ו': היה מנהג בעיר שלוקח מלמד תנוקות שכר, חייב ללמדו בשכר עד שיקרא תורה שבכתב כולה, ואינו חייב ללמדו בשכר משנה וגמרא. והני מילי דלא אפשר דדחיקא ליה שעתייה, אבל אם אפשר לו מצוה לאגמוריה משנה וגמרא הלכות ואגדות. עכ"ל. ובתורה שבכתב נכללו גם נביאים וכתובים [נ"ח (סק"ה) וט"ו (סק"ג) וט"ז (סק"ה)]. וביאור הדברים כמ"ש בסעיף ה' דהחייב על האב אינו אלא בתורה שבכתב לבד, ולכן כיון שחייבתו תורה בזה אפילו דחיקא ליה שעתא מחוייב ללמדו אף בשכר ולשכור לו מלמד אם אינו יכול ללמדו בעצמו, אבל משנה וגמרא שאין עליו חיוב ללמדו ואינה מצוה חיובית, אף שמצוה רבה היא, מ"מ אין כופין אותו לשלם למלמד כשדחיקא ליה שעתא, אלא ילמוד בעצמו או ילך לבית התלמוד תורה וכיוצא בזה. אמנם אם הוא עשיר, בוודאי כופין אותו גם למשנה וגמרא דלא יהא אלא צדקה בעלמא, הא כופין על הצדקה כמו שכתוב בסימן רמ"ח (פ"ט), וכל שכן תלמוד תורה ששקולה נגד כל המצות וזהו עמודו של עולם, וגם צדקה יש בזה מה שנוטל

יתנוקות, שסובר יד תורה מ כופין זה וכל (מה ל' כס) י' וארץ בלימוד למד בן ח כשהוא ה הילד ו' שנים להתחיל ת, כדי טעמים לקרות ט האחרים יצת מן יא ד ביום י מערב יב ז חודש ה, וכפי מ קיט: יג זן בית ס מכת י זל אלא זן קורין יד י עדיין בל מה יין פמתי ימדו כנר יט, ואינו י: י קרא בן תלמוד, ימייהם כספר ה בעל חסירות זשא"כ על פה

תלמוד תורה כ"ד נ"א

512 ונ"א

16

Blaser, Isaac, 1840-1906

בעיה

ספר

פרי יצחק

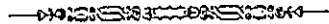
כולל

שאלות ותשובות וחקירות שונות

מאשר חנני אלהים בימי עלומי

הברתיו בעוה

יצחק בלאזער בלאאמור הרב כו
מרה שלמה וצלחה מווילנא .

בתוספת

מפתח ענינים מפורט

ומפתח על סדר הש"ס, רמב"ם ושו"ע

מהדורה שניה

ע"י

ישיבת "כנסת חזקיהו"

כפר חסידים

תשל"ה

[ע"י]

מה שנמשך יין מנוף הענבים והיו בנה יין חרי נפיק יין מכחו של עכו"ם אבראיו והאשר, ועי' להרשב"ח בתורה הבית הביאו הביי שכי והאי משלחה זיירא דקאמרין לעיני דבהסוהא שעתא דקא עלר אכתי ענבים יניהו ולא יין ובשעתה שהיין זב לא כמו איכא ולא כה כמו אפיה אסרוה כיון דמנח כמו נמשך עכ"ל הרי בדיחא דלפיכך נקרא כמו מה שהיין זב מהענבים וכן כי הרשב"ח שם דכח כמו הרי הוא ככחו כי"ד הי' ענבים צנח בו והקורה כהטע ענבים ונמשך היין מהם הרי זה אסורה כאלו כהטע הגוי בידו הענבים כו הרי דעיקר הקפידה מה שהיין נמשך מהענבים והיו כמו דנפיק אברא כני"ל והדרי הטור יש לישב בדוחק דלי"ד נקט וירד מכחו לצור אבל כפי מה שפי' הביי לט"י. והנה בזמנה קשה טובה על הביי שהשמיט בש"ע דברי הטור אלו נה' דבטיק הדבר דאם דרכו הטובים ונמשך מכחו מבוחר בסי' קכ"ה לטעון כמו וכן כמו מ"מ הו"ל לאשמיטין דדוקא דרכו ונמשך וירד מכחו לצור אז אסור וכמו שפי' הביי נופי' דברי הטור וכי' דכ"י נחבאר מדברי החו' והר"ש ומ"ש בש"ע סי' קכ"י סכ"ד עכו"ם שדרך היין ולא נגע בו וישראל הוא שסכסכו בחבית הי' אסור בשתי' אלו מבוחר מידי כמוצן וגם אפ"ל משום דיש ניסוך ברגל. ולע"י בדי' :

שהחמיל למשך עושה י"ג מ"מ מה שנמשך יין וענבים בידה לגרונתי לא מקרי המשכה לאסור מה שבנה ורק הגרונתי נאסר משום החמיל למשך איכ מאו מוקשה בנמי על ר"ה מהא דהני ירד לצור מה שבצור אסור והאשר מותר דהא לפמשי"כ הרא"ש אף לרי"ה לא נאסר יין שבנה ולפי' ספיר דהאשר מותר ובע"כ י"ל דקטי' לי' משום דמשמע לי' והאשר מותר היינו אפי' מה שבגרונתי ולא מיחסר רק מה שירד לצור יין לאל ולרי"ה הא לכה"פ גם מה שבגרונתי נאסר דמאז מחמיל למשך וי"ב, ולפי' אפ"ל כן נמי לפרש"ם דקטי' לי' דהגרונתי עכ"ל יתי' אסור משום כח הטובים ותימא דהגרונתי מקרי ספיר נפיק אברא. אבל באמת י"א לפרש"ם דלא מיירי כלל כהן מנגיעה עכו"ם אלא משום כמו א"כ לקושטא דמילתא בהא דקחתי דמה שבצור אסור משום כמו והאשר מותר קשה הא מ"מ מה שבגרונתי יתי' אסור מטעם לזוק דהא באמת ס"ל לרי"ה לזוק חיבור ו"ל אליבא דאמת דהאשר מותר היינו מה שבנה ולא נאסר מטעם לזוק משום דהוי לזוק בר לזוק אבל מה שבגרונתי אסור באמת משום לזוק ועי' בהגה"א דרשב"ם נופי' פסק דלזוק הוי חיבור איכ ס"ל ע"כ דרי"ה לא הדר ב' מהא דלזוק חיבור דלא כרי"ה אבל לפי' הרא"ש ינחא ספיר דבאמת נראה דעה הרא"ש כרי"ה דרי"ה הדר ב' וס"ל באמת לזוק לא הוי חיבור, ועוד דבמתניתין אפ"ל דהאשר מותר היינו אפי' הגרונתי והכי קאמר מה שבצור אסור א"כ נגע בו הטובים והאשר א"כ נגע בו עכו"ם מותר והיינו שלא נגע עכו"ם בזה שבצור רק בזה שבנה וגרונתי ואף הגמי' קאמר ש"מ יזוק חיבור ולא מוקי בשנגע עכו"ם בשולי הגרונתי היינו משום דרי"ה סחמא קאמר כמשי"כ החו' אבל המשנה בודאי אפשר לאוקמי בנגע הטובים בגרונתי ולא בצור וע"כ אין כהן הכרח, אבל לפרש"ם הרי לקושטא דמילתא הגרונתי בע"כ דמילתא אסור משום לזוק ובע"כ י"ל דהאשר מותר היינו רק מה שבנה ועי' הי"ב בפי' החו' שם בד"ה גרונתי גבי י"ג ויש לפרש דברי ר"ה הכי וע"כ קשה טובה כני"ל דמאי פריך לרי"ה ממשנה דלמא הא דקחתי והאשר מותר היינו מה שבנה ומשום דכח הטובים לא מיחסר אלא מאי דנפיק לצור וזה נופי' לאשמיטין ועי' בחו' במשנה ד"ה וירד לצור ובע"כ מוכרח מזה דלפי' רשב"ם גם מה שבנה נאסר באמת משום כח הטובים שנמשך מכה דריכתו בנה לרי"ה דס"ל דמשחמיל למשך עושה י"ג וכן פריך שפיר מהא דקחתי והאשר מותר דלרי"ה יתי' אסור גם מה שבנה משום כח הטובים כיון דנקרא יין כני"ל : ועוד נראה להביא ראי' ברורה מנמי' דף ס' מטערתא זיירא ריפ' שרי ורי"א אסור בכחו כ"ע לא פליגי דאסור כי פליגי בכחו כמו איכא דלמרי בכח כמו כ"ע לא פליגי דשרי כי פליגי בכחו ועי' פרש"י מטערתא זיירא נח דלון דורכין אלא כובצין בקורה בכחו היכא דענבים כשהטעם מכחו כנון שטולה על הנסרים שעל החפוח ומכבדן והנה באמת דין זה דמטערתא זיירא הוא ממש מה שכי' החו' והרא"ש בשם רשב"ם בפי' המשנה והוא דבר אחד היינו שהטעמים דורך ענבים בנה ולא נגע בהן כנון שטולה ע"כ הנסרים שעל החפוח ומכבדן והענבים נכחטים מכחו והוא כח הטובים דכ"ע לא פליגי דאסור אלא דרשב"ם פי' כן במשנה דמה שבצור אסור היינו נמי מחורה כח הטובים דעי' דריכתו נמשך היין לצור ודין זה דמטערתא זיירא הביאו כל הפוסקים ומכללם הרשב"ח והרא"ש והטור בסי' קכ"ה ולפי' קשה על הגמי' וכן הפוסקים שסחמו דברייהם הא דמטערתא זיירא בכח ראשון אסור ולא כהבו דבעינן שירד מכחו לצור משמע דכל שנסחט מכחו אסור :

ולכן נראה ברור דכל גווי שהטובים דורך בנה והענבים נסחטו ונמשך ממנו יין אפי' בנה אסור מדין כח עכו"ם. ואע"י דגם יין גמור לא מיחסר מכחו אלא מה דנפיק אברא כמשי"כ הביי מ"מ הא זה נופי' מה שהיין נסחט מהענבים לחון מקרי כמו של עכו"ם דנפיק אברא והוי כמוניק ארוקי. וא"ל דהא כשיוצא מן הענבים עדיין לא מקרי יין עד שנמשך ואי"כ כשנמשך בנה ונעשה יין הא לא נפיק אברא זה א"כ דהא גם לפרש"ם למשנה ראשונה הא א"כ נעשה יין עד שירד לצור ועי' בחו' דגם הקיולח שבין גרונתי עד הבור לא מקרי יין חרי עד הבור לא מקרי יין כני"ל ומ"מ נאסר מכחו ע"י מה שנמשך מהענבים ומנה לצור אף דעדיין לא הי' נחשב יין והי'

סימן כו

ד כבוד אהובי רב חבובי הרב הסאו"ת החיוב עוקר תרים כו' סו"ה נרשון נ"י (ז"ל) גיטש ראזינוביום הלוי

אשר בדק לן כח"ר בעיני אשר כאלל מא"ש הולך חמי"ש אשר נהג משנים קדמוניות להפריש מעשר מכל מה שמרויח וטעה לין פרנסתו בריוה כ"כ כמקדש והא"ש ה"ל מנדל כל בניו על החורה ע"כ בא בשאלה הא"ש מותר לו לשלם ממעות מעשר שהי' מפריש מהיום והלילה להמלמד תורה עם בני אשר הוא כעש בן ט"ו שנים, וכח"ר האריך בזה וכח"ב דלא מלא היתר לה, הנה אין כהן מקום להאריך בזה ומאמר א"י רק שלע"ד בקצרה דלון מקום להחמיר כלל בזה ומותר לבחילה לשלם שבר המלמד ממעות מעשר כיון דמיקא לי' שעתא טובא :

והנה בדרכי משה וי"ד סי' רמ"ט כי בשם מהר"ל ח"ל אוחן בני אדם הגוהנין המעשר שלהם לנרות בהכ"כ שלא כדון הם עושים דהמעשר שייך להטות בו עניים וכ"מ צבי"ה ד"כ ע"כ, וכן הוא בגמרא שו"ע בסי' הג"ל דלון לטעות מעשר שלו דבר מזהו כו' רק יחטו לעניים, אולם הדרישה כחב בשם חשו' ה"ר מנחם דכל מזהו שהצווא לידו כנון להיות בעל ברית או להכניס חתן וכלה לחופה וכן לקנות ספרים ללמוד בהן אם לא הי' יכולת בידו ולא הי' עושה אותה מזהו יכול לקנות מן המעשר ע"כ והביאו גם הגמי' והש"ך שם, והנה מההר"ל והר' מנחם בודאי פליגי אהדדי כמוצן ובע"כ בלא הגולה שכי' דהא דלון לעשות ממעות מעשר דבר מזהו פי' שבלא"ה מחויב לעשות מזהו זו אבל אם רוצה לעשות מזהו שאינו מחויב בו כבר רשאי כבר השיג עליו בשו"ע ח"ה"ס סי' רל"א דהא מהר"ל כחב בהר"ה הטעם משום דמעשר שייך לעניים וא"כ יכול ליקח נרות לבהכ"י ממעות עניים אפי' אם לא הי' חייב בהם מ"מ א"כ יכול לגזול עניים ע"ש ושם בסי' רל"ב השיג ג"כ על בלח"י וכחב דס"ל למהר"ל דחייב הפרשת מעשר כספים הוי ממש דאורייתא ולעניים וא"ל לבעלים בו אלא טובה הגאה ואמנם החולקים דמייחי הש"ך ס"ל דמעשר כספים אינו דומה למעשר גורן שהוא דאורייתא ממש ורק מדרשא דספרי עשר העשר מכאן שמפרישים מעשר לעומלי תורה ולאו דוקא לעומלי תורה אלא לכל דבר מזהו ע"ש. ולפי' דהח"ה מההר"ל והר' מנחם פליגי בזה אי מעשר כספים דאורייתא ומהר"ל ס"ל דהוי דאורייתא ממש לכן אין לעשות מזה דבר מזהו לפי' מהי' נראה לומר דלא קי"ל כמהר"ל בזה דכבר הסכימו האחרונים דמעשר כספים לא דמי למעשר עני והבי"ח בסי' ש"ה"א כי דלון בו חייב לא מהי"ח ולא מדרבנן וכ"כ בשו"ע פני יהושע סי' ב' וכן הוב"ה בר"ח"ה ברורוה בשו"ע סו"ה יעקב סי' פ"ה ע"ש. ואפי' לדעה הנלוין מהר"ד אפתי"ס שהקשה על הבית

יה
כח
ז"ש
זמן
עד
אבר
ופי'
יבוב
כיון
איכ
שול
מה

סור
חלה
ואמו
לנה
מנה
זשור
לרי"ה
וזה
זשה
בה
זבי"ס
דאף
זקרי
אסור
נפיק
ז' כ'
זחסר
זושה
זכרח
זי"מ
זר"ה
זכ"ס
זאסור
זבואר
זשנה
זגוהני
זלומר
דחא
זכ"ס
זכח
זכחצו
ז' דלא
ז' חרי
זחיבור

זרי"ה
ז' רר
ז' לזה
ז' ארונה
ז' החו'
ז' שנתנו
ז' אסור
ז' דלא
ז' משום
ז' ל' הכי
ז' ינו אף
ז' כל לא
ז' זר היינו
ז' אעכו"ם
ז' עכו"ם
ז' והלא
ז' ל' מכוין

הבית הגיל בשנים חזיו ס' רביד מ"מ לכל הורה לא הוי אלא מדבצן ולפיו לא קייל כמרייל. אך תמהני על הנאון החיים ש' דכ"ל למרייל דמטער דמטער כספים הוי ממש דלררייתא וזא מרייל כ' בהדי' בשנים ס' ניד זיל חבל משה מטער שאנו לוקחין מן הרווח אינו אלא מנהג משיב' ליל להטות מימ' בין שיש לו סתך מן המקרה ב' הרי דכ"ל למרייל שאנו אלא מנהג בעלמא רק שיש לו סתך מן המקרה ומלשון מרייל משמש דלפי' חוב נמור מדבצן לוכא אלא סתך בעלמא ובמשיב' הביח ובשיח פני' אכל הדבור הוא דכ"ל למרייל אפי' דמטער כספים אינו אלא מנהג מימ' הוא סתך לעניים ואין לעשה מה דבר מלוא דכבר ראו ליתן לעניים. והנה הדין ש' המרייל מלאחי מקרב בשויה מהרי"ם מרוביבורג ס' ע"ה ח"ל מעשה מטער יראה אלא סתך סתמוקין ב' לחסד לעניים אין לעשה למלוא חסרה דלמלא כנול עטיס דלעיס שאנו מן החורה: אלא מנהג כ' כבר זכו ב' עטיס ע"י מנהג סתך ראו כל הול' ואין לעשה מעטיס למלוא חסרה שאין לעניים לורך בהם ע"כ. הרי דכ"ל למרייל ניד דלשו אלא מנהג ומימ' סיל דאין לעשה למלוא חסרה שכבר ראו כן כל הול' וברור שהוא ניד דמח מרייל הגיל והחיים סתור ניד דברי טלמו למימ' ש' בחס' ס' ר"ל דגם למרייל אינו חוב ממש. טכ"ס מכיון שכדברי מרייל מפורסם גם למרייל מרוביבורג איכ' שיעור דכ"ל קייל ואין להקל בזה עפ"י דברי הרי' מנחם שביב' הדרישה:

אולם

כ"ו הוא לשאר דבר מלוא כמו נדום לפתאי וכדומה אכל לשלם שכר להמלמד חורה עם בנו פשיעא דמוחר לכו"ס. והנה כד"ל כתב וז"ל והנה בשו"ס ס' ר"ח ספק המהבר הטון לבני הגדולים שאני חייב במוטותיהם כדי ללמד. אה הבקע חורה היו בכלל דלקה וזא נלמד מנמי כחובות דף י' דדנ"ט טעה דלקה בכל עה זה המפרנס בניו ונחוחו ולפי' לשמי' הביין כס"י רמי' בפשיטות וז"ל ובי דיח' יכול לון בניו ובניהו ממשוה מטער אפי' דהוי דלקה ע"ש ולפי' אף לגדולים אסור לחס ממעוה מטער אכל לפי' המהבר דנקט כס"י ריבא בניו הגדולים דראה דמתלק בין גדולים לקטנים ולפי' אפשר לגדולים דהוי דלקה לחוד מוחד לחס מעוה מטער אכל נראה כיון דבופין האב לון אח בנו עני אפי' הוא גדול איכ' אף דהוי דלקה מ"ש דבר שבחובה הוא ואינו בא אלא מן החולין לדעה מרייל וכן פסקין כס"י רמ"ם דהאב מחייב להסביר מלמד עבור בנו המלמד חורה שכתב כולו ואף משנה וגמ' כ' הסי' בסק"י דאם אפשר מחייב ללמדו וכ"ל לא מלאחי הוה לבאורה לשלם שכר המלמד ממעוה מטער עכ"ל כח"י:

והנה

משיב' בשם הבי' כ"י ובי סיד דיה' יכול לון בניו ובניהו ממעוה מטער כ' ולפי' אף לגדולים אסור לחס ממעוה מטער לבאורה חמיהו עליו דהוי זיל הטין דלא גב במה שארס זן בניו הקטנים אמריין בפי נערה דהוי בכלל טעה דלקה בכל עה ובי סיד ריבוא אדם מטער על לון בניו הקטנים עכ"ל הרי דהמ"ז כ' בהדי' רק דלא אפשר ריבוא אדם מטער על לון בניו הקטנים אכל מגדולים לא מיירי כלל ואפשר דבנטיס גדולים מורה הטין דמוחר לפרנסם ממעוה מטער אכל חסר השיון דקרו דבריו דהרי הטין מיירי מבניס קטנים דהוי בכלל טעה דלקה בכל עה ופי' כ' דלא יוליא ממעוה מטער לזוס והנה גמ' דמוקי קרא דמשה דקרוה בכל עה זה הון בניו כשהם קטנים פי' היינו בקטנים שהם יתרים על שם שאנו מחייב לזוס לית הלכחא כחקתא אורכ' וכמבאר בכחובות שם דבפתוחים מנן שם מחייב לזוס מדינא ועי' בהו' שם דקטני קטנים לכו"ס חייב וכן פרש"י חסם זה הון כ' והוא דלקה שאין חייב עליו בהם וכ"ל הבי' כס"י ריבא דהנ"י מיירי מקטנים שאין יתרים על שם וכן מה שכחנ הרמב"ם והטור דהגוה לבניו ובניהו הגדולים שאנו חייב במוטותיהם הוא בכלל דלקה כ' הבי' לומר שאין יתרים על שם דלוא פתוחים מנן שם חייב במוטותיהם כדאורכ' כפי' אפי' ואמריין בפי נערה טעה דלקה בכל עה זה הון בניו הקטנים שאין יתרים על שם שאנו חייב במוטותיהם וכשהוא זוס דלקה חסב לו עכ"ל. הרי דכל שאין יתרים על שם מקרי גדולים שאנו חייב במוטותיהם ורק דהוא בכלל דלקה ואין חילוק בין יתה מנן שם לגדול ממש דכ"ל הוי רק בכלל דלקה כמבאר ברמב"ם וטור ובשו"ס אלא דמימ' כופין אה

זה האב לון אח בנו עני אפי' הוא גדול וכמשיב' הרשב"א וכ"ל בשו"ס ספ"י ד' וסיני רק ממורה דקרה וכופין על דלקה וכל קודם ועי' בביאור הגרי"ם שם ועכ"פ לפי' המ"ז ש' דבקטנים שאן יתרים על שם אין לון ארום ממעוה מטער נראה דהייס לגדולים שאן עטיס דאין חילוק כלל דלפי' קטנים כל שיתרים מבני שם אין מחייב לזוס, ולפי' דכ"ל הטין לעי' דהא בשויה מהרי"ם מרוביבורג ס' ע"ה סתך בהדיא ולפור מעשדוחו לבניו הגדולים שאנו חייב לעפל בהם מוחד דלפי' לנביו מוחד לחס אה הוא עני לולי מטוס כבוד אביו. ומראה דמי' לבניו הגדולים היינו יתרים על שם כל שאנו חייב במוטותיהם וכמי' הרמב"ם והטור. הנהו לבניו הגדולים והיינו ביתרים על שם כמי' הבי' והסי' ולכ"ל מוחד לחס להם ממעוה מטער. משום דאין חייב עליו לזוס רק ממורה דלקה ובגיל ואין כופין. ע"ז והנה ריבא מהרי"ם הרי ברורה דהא אפי' לבניו מוחד לחס אה הוא עני לולי מטוס כבוד אביו ואינו הוא קודם לבניו שאנו חייב במוטותיהם כמבאר בשו"ס ס' ריבא ע"ש והא דמבאר בכחובות דלמיר כפי' ל' היינו ממורה דלקה וכמו שפירש"י לא יחא אלא דלקה בעלמא ולכן מוחד לזוס: ממעוה מטער וכ"ל המרייל בחס' ס' י"ד ז"ל ומשיב' במטער כספים דרבנן החי' גדול הדור מהרי"ם אפנהיים שבחובה להאכל לבניו ולאמו דבראורייתא תבא עליו מלירה, ולפי' ק"ס לבניו ובגיל ומעוה דברי הטין לעי' ולפי' גם משיב' כח"י כיון דבופין האב לון אח בנו עני אפי' הוא גדול איכ' אף דהוי דלקה מ"ש דבר שבחובה הוא ואינו בא אלא מן החולין לדעה מהרייל הוא חמוה טובא דהא מהרי"ם כ' בהדיא דמטער הוא רק לעניים ומימ' סיל דיכול לפרנס בניו הגמ"ס וכן ס"ל למרייל דיכול לון אביו ממעוה מטער אף דבופין ארוה נ"כ מחורה דלקה וקודם לבניו כ"ל. ומשיב' מהרייל דאין ליתן מטער לדבר מלוא ללא מטוס דבר שבחובה הוא וכבר הסי' ע"ה בחס' פני יחוסע ס' ב' אלא שהפני' כחב. דמטער כספים אינו אלא מנהג ועיין ביד שאלו ס' רמי' אכל כדברי פני' מבאר במהרי"ם ומהרי"ל שאנו אלא מנהג והטעם הוא כמי' מהרי"ם משום שכבר ראו ליתן לעניים וכ"ל:

ואחר שנחבר דמוחר לפרנס בניו שהם יתרים על שם ממעוה ודלא כהמ"ז איכ' נראה דמשיב' דמוחר לחס ממעוה מטער לשכר לימוד לבניו כן ע"ה שנים דהא אינו מחייב ללמדו בשכר אלא חורה שבכחב ואינו חייב ללמדו בשכר משנה וגמ' וכמב' בשו"ס ס' רמ"ה והנה ליתן מעוה מטער לבני עטיס ללמדו חורה פשיעא דהוי עיקר המלוא ואין דלקה גדולה מחובותיהם והיינו בכח"י. ס' רמ"ט ע"ש ולפי' הי' דיכול לשלם שכר לימוד עבור בניו למשנה וגמ' כיון דדחיקא ל' שעתא ואף בדלפטר לו מלוא ללמדו משנה גמ' הלכה ואנדה מימ' נראה כיון דאין כופין ע"ז ולא הוי חוב רק מלוא לחודי' מוחר לשלם ממעוה מטער דאין מלוא גדולה מלפדנ' אביו ואמו ואף למיד בשל אב מימ' בודאי מלוא איכ' דאין לך מלוא כביוד אב שהוקם לכבוד המקום ומימ' כיון דאין חייב ואין כופין מוחד לזנו ממעוה מטער לולי מטוס כבוד אביו ולדעה גדול הדור מהרי"ם אפנהיים אף לכתחילה נמי איכ' הי' דיכול לשלם שכר לימוד עבור בניו ללמדו משנה וגמ' אף בדלפטר ל' ובגיל. וכי' במעוה מטער שופרס ככר וכ"ס שפירס לכתחילה ע"מ כן וכ"ס שהמורה לדקה הוא עני ודחיקא ל' שעתא וכמי' כח"י ב"ס כהנ"ג בני הי' ולפי' אין מקום להמחייב כלל בזה וכ"ל ויחר אין להחרי' כעמ':

סימן כח

בעוה כ"ח לחיש אור חרי"ב עדים פערטבורג

החיים והשלום לשמירת עולם לכבוד הריב ה' החריב סועיה: כ' בקשית סו"ה נרשון נ"י (זול) בהנאון סו"ה טעה לוב ליבש ראוענבוים הלוי יושב בשבת החכמוני בעיר פרעשבורג.

יקרנו הטור גיעני בדבר השאלה ששאל קדם מר אביו הנאון שחי' ובתריה הארוך והרחוב. בזה בפלפול רב ובכשר יתרה וסדר לן חורפה ובקס ממני לחוה לו דעתי הקלושה והנה למשנה מי אכ"י

אכ"י מיליס ל והנ"י
וזה לשון ו' אפי' ב' אבי הח כראו כ' עה שא"ל להפריד שא"ל להחיל הפור למעלה משפט החינו בה
והנה אה ה' מה ספק י' אכ"י מדונא ורק אה ברב שום סכנה או וממשיב' כח' כולו מוכסה ו לכאורה מלשו מל כראו ו' כל העטרה' דהוי ערל נ' מוכסה: ברוב קל"ז ולפי' או סו' רס"ד דאו למוט טעה ד' בהדיא בשו"ס חואל ויניול: בהדיא כה"י בעיני' גילי' ר פשיעא דאם ולמוט כשיברו אלו מל כראו חסור למעלה ומחלה ראי' וחס"י ג
והנה בשב כ"ו ופסק כן ה' הביא ע"י בשב לא נאמרה ל אכל לכל השל קישו עכ"ל ו הסי' בסק"י אינו דרסוקי המעבדין ר' כ' ר' טבי ב אלמא דבלא ו' שמחקה: ו' ולהגות מהרי אקטיהא ע"י והגני פורטס, לבעל כח"י מלוא פריעה כ' אי על זלין המט מאו מהני בד המילה וכובר לחתוך כל זוי ע"י פריעה מ מהי' לחתוך כל האזיין המ מעבד בזה ב

ספר

ארחות רבנו

כאן מקצת מארחות חייו הקדושים של רבנו
הגאון החסיד רבן ומאורן של ישראל
מרן הגר"י קניבסקי זצלה"ה
בעל ה"קהלות יעקב"

בו מובאים מהנהגותיו מהליכותיו בקודש מהוראותיו מתורתו מאמרותיו
ועובדות נפלאות, כתבם הכל על אחר בשעת מעשה ובמדויק כלשונם

תלמידו המובהק נאמן ביתו

אאמו"ר הגר"א הלוי הורביץ שליט"א

שזכה לצקת מים על ידו למעלה משלושים שנה (ראה בהקדמה).

אאמו"ר בקשני לפרסם שלא יורו כל הוראה מכל ההוראות שכותב בשם רבנו וצוק"ל.

ועוד כאן הרבה הוראות הנהגות ועובדות

מרבנו הגדול הגאון החסיד רשכבה"ג

מרן בעל ה"חזון אי"ש" זצלה"ה

שהי' מורו ורבו של אאמו"ר שליט"א וכתבם אאמו"ר בזמנו. (ראה בהקדמה)

הספר מכיל ארבעה חלקים:

- א. הנהגות או"ח עד לאחר ה' ערובין.
 - ב. עובדות והנהגות בהרבה ענינים והלכות.
 - ג. הוראות מרן החזו"א שקבל אאמו"ר ממור"ר בהקה"י.
 - ד. בדידי הוי עובדא (אאמו"ר אצל מרן החזו"א).
- כל מקום שמוזכר בספר מרן סתם הכונה למרן החזו"א, ומור"ר סתם הכונה למרן בעל הקה"י.

יו"ל בעזה"ת ע"י

ישעי' בן לאאמו"ר הגר"א הלוי הורביץ שליט"א הורביץ

שנת: עץ חיים היא למחזיקים בה ותמכיה מאושר (תש"ן לפ"ק)

פה בני ברק ת"ו

חלק א

וכן אמר לי מו"ר
דבחור ישיבה מסתמא
זקוק שיתנו לו כסף ל
וכן ספר לי נכדו
מאיר והי' אומר לו
ומספיק גם אם אין לו
לאביונים.

(א"ה, ועי' ברמ"א יו"ד סי' רנ"ג סוף ס"א דמי שהוא עשיר אסור ליתן צדקה (וה"ה מעשר עני) לבניו אעפ"י שהם גדולים אם הם סמוכים על שולחן אביהם ע"כ, י"ל שם מיירי שאחרים נותנים להם וזה אסור מטעם דהוי כנותן לאביו וכש"כ שם בהגר"א ז"ל אבל כשהאב נותן להם מעשר עני שלו לא שייך סברא זו לפוסקים הסוברים דנותן מתנה לבנו הסמוך על שלחנן אין לאב זכות בה וצ"ע, ועי' בדרך אמונה עמ' 198 ס"ק ע' ובצה"ה אות קט"ז).
וכן ספר לי מו"ר שפעם קנה ספר ממחבר עני בכסף מעשר ונתנו לבר מצוה של ילד ואמר לי שילד ודאי עני שאין לו נכסים ורכוש.

ממעות מעשר להחזקת הבנים בישיבה

י. אמר לי מו"ר (שליט"א) זצוק"ל שאני יכול לשלם מכסף מעשר את התשלום עבור בני בישיבה לצעירים (ישיבה קטנה).
כשבני למד בישיבה בירושלים (בריסק) שם לא היתה פנימיה וקבל מהישיבה סכום מסוים שלא הספיק לאש"ל ושלחתי לו כל חודש סכום מסוים להשתתפות באש"ל ואמר לי מו"ר שאני יכול לתת סכום זה מכסף מעשר.

אם מותר לתת כסף מעשר לילדים מגיל שש

יא. בקהלות יעקב לקוטים ח"ב סי' ה' (עתה נד' בקה"י סוכה) מסתפק מו"ר אם מותר לאחרים לתת צדקה לילדים מבן שש ומעלה וצדדי הספק כתב מו"ר דאף שהם עניים דהא אין להם כלום משלהם מ"מ כיון שהאב ודאי מפרנסם ויש להם די מחסורם וה"ה תלמידי ישיבה שניתן להם כל צורכם ע"י הנהלת הישיבה או ע"י הוריהם אף שהם עניים שאין להם משלהם כלום מ"מ יש להם די מחסורם וא"א לתת להם צדקה, או כיון שאין לו משלו די מחסורו אלא מצדקה אפשר לתת להם מעות צדקה ומתנות לאביונים ונשאר בצ"ע (ומביא שם מו"ר את דעת הגה"ק מוהר"א וסרמן הי"ד זצוק"ל שסובר דהוי עניים ומותר לתת להם צדקה).
ואמר לי הגר"ק שגם מרן החזו"א זצוק"ל הסתפק לענין ילד ובחור שהוריו נותנים לו כל הצטרותו אם יכול אחר לתת לו מעשר כספים.

מתנות לאביונים לבחור ישיבה

יב. כבר כתבנו שמו"ר הסתפק לענין בחור ישיבה שהנהלה מספקת לו את כל צרכו אם אפשר לתת לו צדקה ומתנות לאביונים אמנם כתב שם: כאלה שעניניהם מסודרים כל הצורך ע"י הנהלת הישיבה או ע"י ההורים כפי הראוי למשפחתו וכפי הרגלו עכ"ל.
כתוב אצלי דבשנת תשכ"ו אמר לי מו"ר שהוא נותן מתנות לאביונים בפורים לבחור ישיבה.

יג. אמר לי מו"ר שלי
דאפשר דהחלוקה
מעשר עני משום דכשו
לו עוד הכנסה צדדית

יד. אמר לי מו"ר (ש)
המעשר עני שלו
בקביעות ורק לפרקים
סי' רמ"ט בפ"ת ס"ק ב

טו. הי' לי מעשר עני
והוסיף מו"ר אף
אבותיהם והישיבה לפ
ס"ק י"ד בשם הרמב"ן

טז. אחד נתן לי סכו
ולשיבות ואמר
לשון ישיבות היינו רב
כפי ראות עיני למי שא

פסק מו"ר (שליט"א) זצוק"ל שאם בעת שלקח את הכסף חשב המקבל שהוא עני ואח"כ נתברר שעשיר הי' באותה שעה הדין שיחזיר את הכסף לנותן אבל אם עני הי' באותה שעה ורק אח"כ בזמן כשרוצה לתת לו את הכסף כבר אינו זקוק לזה כי בינתיים השיג מספיק, אז הדין שצריך בכ"ז לתת זה לאיש שאסף עבורו כי בעת שקבל כבר זכה עבורו.

ללוות ולתת לעני

כב. אמר לי אחד מב"ב של מרן החזו"א זצוק"ל שמרן אמר לו שאם בא אליו עני לבקש נדבה ואין לו בכיסו כסף רק יש לו בבית שמחויב ללוות כדי לתת לעני.

צדקה במחשבה

כג. ספר לי הגרמ"ק שליט"א ששאל את מרן החזו"א זצוק"ל אם חשב (רק במחשבה) לתת צדקה לעני מסוים שמקבץ נדבות בביהכ"נ ובינתיים נעלם העני וענה לו מרן שיתן לעני אחר את הצדקה שחשב לתת.

מעשר להוצאות ת"ת לבנו

76 כד. אברך אחד שאל את מו"ר (שליט"א) זצוק"ל וזו שאלתו: יש לו בן בגיל עשר שנים ולומד בחדר ומשלם שכר למוד גבוה נוסף לכך משלם לאברך כולל עני שילמד כל יום עם בנו האם מותר לשלם לאברך ממעשר כספים וענה מו"ר מותר לשלם ממעשר לאברך היות והוא עני ואדרבא לתת לאברך עני מעות ממעשר וילמד את הבן זה דרך כבוד, אבל לשכר למוד לחדר לא משום שהאבא מחויב ללמדו תורה.

77 כה. כשבני למד בישיבה לצעירים (ישיבה קטנה) שאלתי את מו"ר (שליט"א) זצוק"ל אם מותר לשלם שכר למוד ממעות מעשר ואמר לי שמותר, כי מחויב אביו לשכור לו מלמד רק למקרא (עי' יו"ד סי' רמ"ה ס"ו). L

מי שפטר והו משכר למוד

78 כו. אמר לי מו"ר (שליט"א) זצוק"ל אם מנהל ישיבה או ת"ת פוטר את האבא של תלמיד משכר למוד עבור בנו, האב יכול לתת לישיבה או לת"ת מכסף מעשר משום דהוי כתמיכה בישיבה או בת"ת. (הנודן הי' משום שהאב מחויב לשלם שכר למוד דהא חייב ללמדו תורה). L

אם שנתחייבה לספק צרכי בנה

79 כז. תשל"ח, הוי עובדא בגרושה שנתחייבה לדאוג לכל צרכי בנה ולספקם ובכלל צרכיו סתמא גם שכר למודו והאמא הכניסה אותו לחדר ושאלו את מו"ר (שליט"א) זצוק"ל

אם יכולה לשלם את שכר הלמוד ממעות מעשר שלה משום שללמדו תורה מוטל על האב ולא כתבו במפורש שמתחייבת ללמדו, והשיב מו"ר שלקיום התחייבותה לחנוך הילד די בת"ת של החנוך העצמאי ויוצאים ידי חובת חנוך ושם החנוך בחנם או בסכום מועט, ומה שאמו הכניסה אותו לחדר זה רק לטובת הילד שיקבל חנוך יותר טוב וילמד יותר תורה א"כ הכל לטובת הילד ולטובתו משלמת את שכר הלמוד ולא מחמת התחייבותה ומותר לה לשלם את זה ממעות מעשר. L

לפרנס אמה עני

כח. ספר לי ב"א של מרן החזו"א זצוק"ל ששאלו את מרן, אחד שיש לו אמה עני ואין מי שיפרנסה ואין לבן כסף לפרנסה רק מכסף מעשר אם יכול לפרנסה מכסף מעשר משום שכחוב תבוא מארה מי שמפרנס את אביו וכו' והשיבו מרן שמותר לפרנסה ממעות מעשר.

שני עניים יתנו זל"ז את מעשרותיהם

כט. אייר תשל"ד, שאלתי את מו"ר (שליט"א) זצוק"ל אם עני יכול לתת מעשר ממון לחברו וחברו יתן לו את המעשר שלו וענה לי שמותר רק שלא יעשה תנאי עם חברו ע"כ ושני עניים יעשו כך ואדם שלישי יסדיר את הדבר ביניהם בלי ידיעתם או שאחד יגיד לשני שנתנו לו עצה כזו והוא כבר יבין הדבר לאחר זמן (לא סמוך לדבורו) יתן לחברו את מעשרו.

עוד כתוב אצלי בענין זה ואעתיקו: שמעתי כמה פעמים ממו"ר (שליט"א) זצוק"ל שבני ישיבה ואף בני משפחה אחת כגון אב ובן וכן שני אחים יכולים להתליף זה עם זה מעות מעשר זה יתן לזה לזה את מעות מעשר שלו ויוצאים יד"ח מעשר והורה כן לכתחלה לאלה שמצבם דחוק.

וכן אמר לי בשנת תשד"ם שעניים דחוקים יכולים לתת אחד לחבירו את המעשר ובאופן שלא נדברו מלכתחלה על כך רק מעצמם עושים כן.

מו"ר מציל מחומש

ל. הייתי נוכח בעובדא דלהלן, אברך בן תורה עני הרויח סכום כסף מסוים והפריש מעשר ואח"כ רצה להוסיף עד חומש ושאל את מו"ר (שליט"א) זצוק"ל ואמר לו מו"ר שדי בשבילו מעשר ושלא יתן חומש, האברך התעקש לתת חומש אז אמר לו מו"ר תן לי את ההוספה עד החומש הלה שמח מאד שמו"ר מסכים לקבל ממנו ונתן לו בנפש חפיצה, לאחר שמו"ר (שליט"א) זצוק"ל זכה במעות החוזרים לאברך ואמר לו כבר יצאת יד"ח חומש.

ארחות

לא. כמה פעמים אמר לעתיד, וכן הי' ו

לב. סיפר לי הגרש"ב שברך מעות, אם

לג. שאל הגרש"ב זצוק"ל לספר רק רז להחזיקו לעצמו ואינו ככה"ג נותן את הספר ראיתי שמו"ר (ש) הספר "לקוח מכסף מ

לד. ספר לי מו"ר (ג) באחרונים ושירי לתתם לכל דורש כמנ

לה. אמר לי מו"ר (ו) הכנסת כלה אם מרן דמותר ורק באופן ביו"ד סי' רנ"ט ס"א

לו. הוי עובדא באחד ואחרים הבטיחו (שליט"א) זצוק"ל אב ואם לא מקפידים הה שבאותו העיר, או שי